

Biblioteca Museo Nacional

24678

I

Przedmowa

POJATA

CÓRKA WIZDEJKI.

2 2439. 246787

Pracownia Śląska

POJATA CÓRKA LIZDEJKI.

POWIEŚĆ HISTORYCZNA Z XIV. WIEKU.

NAPISAŁ

FELIKS BERNATOWICZ.

WYDAWNICTWO DZIEŁ LUDOWYCH
K. MIARKA, SP. Z. O. P. w MIKOŁOWIE.

24678

I

Koraszka Katowice 1934.

X-56704
24678 I

24678

X-56704
24678 I

I

Dawne to już czasy, jak można Giedymin potężną wolą dźwignął miasto Wilno wśród dzikiej puszczy i rozległych błot, a jego następcy, Olgierd i Kiejstut, stałą tu sobie obrawszy siedzibę wielkoksiążęcą, całą swoją siłą przyczyniali się do rozrostu i wzmocnienia grodu.

Więc z każdym rokiem, nieomal z dniem każdym, rósł ów gród warowny w czarownej okolicy przy zbiegu wartkiej Wilenki i wspaniałej Wilii, a oba zamczyska, górne i dolne, rozrastały się potężnie i groźne z baszt swych słały ostrzeżenia wrogom Litwy ze strażniczych tręb bojowych.

Gdy Jagiełło, syn Olgierdowy, zasiadł na stolicy wielkoksiążęcej, Litwa była państwem potężnem. Trzykrotne pochody Olgierdowe pod Moskwę utrwaliły jej władzę wśród wielu dzielnic na Rusi i zmusiły jej kniaziów do szukania przyjaznych związków z Litwą. Z Polską nie przychodziło wprawdzie do otwartej wojny, ale lekkie a szybkie oddziały wojsk litewskich gotowe były w każdej chwili do nagłego napadu i brania bogatego łu-

pu. A było to tem łatwiejsze w owym czasie, kiedy Ludwik, król polski i węgierski, częściej przesiadywał w Budzie, stolicy Węgier, a Polską miotały walki możnych rodów i zawistne intrygi magnatów. Gorzej jeszcze dźiać się zaczęło po śmierci tegoż Ludwika, kiedy Polacy córkę jego, młodziuchną królowę Jadwigę, zaprosili na tron do siebie; Polska lubo można i silna, stanęła otworem dla wrogich napaści i polem do walki wzajemnej ubiegających się o tron i rękę królewskiego dziewczęcia. Nawet chytry zakon Krzyżaków¹⁾ powściągnął na czas jakiś swoje łupieżcze pochody w głąb Żmudzi i Litwy, już to dlatego, iż całą swoją uwagę zwrócił na Polskę, już też, że widział jak stary Kiejstut, nieustrudzony bohater, siadł w Trokach zawsze baczny na ich obroty, zawsze skory do szybkiego pościgu za ich najezdniczymi wojskami.

A imię owego lwa straszego znane im było oddawna; on to przez szereg lat umiał gromadzić dokoła siebie licznych i bitnych książąt, ziemian i bojarów litewskich, on to przyjął od Krzyżaków ich lepsze uzbrojenie i sposoby walki, on wreszcie raził ich tylokrotnie i gonił a gnębił bez miłosierdzia. Lubo Jagiełło objął stolicę wielkksiążęcą, stary Kiejstut nie przestał być jego doradcą, a swoją powagą trzymał ład i zgodę wśród licznych bra-

¹⁾ Powstały ze zlania się dwóch zakonów, osiadłych na brzegu Bałtyckiego morza: rycerzów Maryi przy ujściu Wisły i rycerzów mleczowych, przy ujściu Dźwiny.

ci i bratanków wielkiego księcia, usadowionych w odrębnych dzielnicach.

Lecz nie w smak był taki stan rzeczy na Litwie sąsiadom, a osobliwie Krzyżakom. Już lat stokilkadziesiąt, ów Zakon, pod przykrywką szerzenia wiary chrześcijańskiej wśród pogan, toczył krwawe boje i rozpościerał łupieżcze pochody nad brzegami Bałtyckiego morza przy ujściach Wisły i Dźwiny. Pokrewni Litwinom z wiary i języka Prusacy¹⁾, byli już prawie doszczętnie wytepieni i ujarzmieni; nie mniej blizki szczep Łotysze z wolna ulegali podobnemu losowi tak ze strony Zakonu, jak i północnej Rusi, jedni tylko Litwini walczyli bez wytchnienia i walczyli zwycięsko w obronie swej niepodległości i swoich bogów. Lecz takie walki, lubo z jednej strony dawały Litwinom niejaki korzyści z zetknięcia się z wyższą cywilizacją Zachodu, przyczyniały się również do wielu strat, a najbardziej psuły ogólny charakter naroduwy Litwinów. Łagodny, cierpliwy i pełen zachwytu dla pięknej przyrody Litwin, chętnie dotąd poprzestający na swoim skromnym bycie wśród nieprzebytych puszczy, świeżych gajów i stąd ciągle zmuszany do walki obronnej, przejął w części dzikość i łupiestwo krzyżackiego knechta²⁾, a od samych zakonników zapożyczył obludę w stosun-

¹⁾ Prusakami i dziś zowią się Niemcy zamieszkujący te kraje, ale ci nie mają nic wspólnego z Litwinami.

²⁾ Knechtami nazywali się najemni żołnierze krzyżacy

kach z sąsiadami, wiarołomstwo i skrytość. Ow Litwin, za czasów Litawora i Mendoga nieraz chętnie widzący Apostołów chrześcijaństwa zachodniego i wschodniego, stał się już fanatycznym w wyjątkowej czci swoich bogów i wrogiem krzyża chrześcijańskiego. Kilkakrotne krwawe prześladowania OO. Franciszkanów, zdawna osiedlonych w Wilnie przez możnego Gastolda, daje temu najwiarogodniejsze świadectwo. Krzyż obcej wiary dla ogółu ziemian, bojarów¹⁾ i ludu był wyobrażeniem niewoli i ucisku, więc nie dziw, iż został powszechnie znienawidzony. Tylko na dworach książęcych i wśród panów litewskich wraz z obcym zbytkiem i obcemi niewiastami osłabła cześć własnych bogów, a w ślad za tem poszło zupełne ich wyrzeczenie się²⁾.

Wszakże łagodny Jagiello, lubo sam już mocno chwiejny i chętnie ucho dający wieściom z szerokiego świata, wnet po objęciu wielkoksiążęcej stolicy, uległ głośnym prośbom swojego ludu i nakazał zgromadzić najgłówniejsze bóstwa litewskie do nowowzniesionej świątyni Antokolu³⁾ i tam odprawiać doroczne święta pogańskie. A obok tego w obrębie zamku dolnego, wśród poświęconego gaju,

¹⁾ Bojarowie byli przodkami późniejszej drobnej szlachty na Litwie.

²⁾ Tak na przykład matka Jagielly, a żona Olgierda, była chrześcijanką wschodniego obrządku.

³⁾ W miejscu, gdzie dziś się wznosi kościół świętego Piotra i Pawła.

w dolinie Świętoroga, stała świątynia Perkuna, naczelnego boga, na cześć którego palił się wieczny święty ogień Żnicz, strzeżony przez kapłanów różnego stopnia. W podwórcu zamkowym był również dom naczelnika wiary arcykapłana Krewekrewejty, którym był szanowany starzec Lizdejko, z rzadka tylko przybywający do Wilna na uroczystości religijne lub dworskie, a stale zamieszkujący w prastarej a już zapomnianej stolicy — Kiernowie nad Wilią. To usuwanie się starca w wiejskie zacisze lubo mogło być tłumaczone potrzebą ciszy i wypoczynku, miało jeszcze i inne przyczyny: oto czuł wierny stróż bogów i naczelnik wiary, że mimo przyjaźń i szacunek Jagielly, wpływ jego stopniowo upada a wiara przy dworze słabnie, więc szukał oparcia wśród ludu wiejskiego, a osłody w towarzystwie ukochanej córki Pojaty¹⁾. Korzystał z tego wielki książę, korzystał dwór jego z licznej a pstrej ciżby złożony, a uczt i zabawy postępowały kolejno, zmieniając się jeno to nagłym wojennym pochodem, to częstą wycieczką na polowanie w przyległe knieje, pełne zwierza grubego.

Wesoło się tedy żyło na dworze wielkoksiążęcym. Jagiełło, z przyrodzenia podejrzliwy i z ducha czasu zabobonny, był silnie przejęty uczuciem piękności natury, a więc i wdzięcznej urody nie-

¹⁾ Kapłani litewscy bez różnicy stopnia żyli w bezżeństwie, tylko Krewekrewejte mógł pojąć małżonkę, a stanowisko jej było zaszczytne nawet dla księżniczki z rodu.

wieściej. To było powodem, iż trwał dotąd w bezżeństwie, lubo już dawno wyszedł z lat młodzieńczych i często był nagabywany o to przez matkę, księżną Julianę i najpoufalszych powierników. — Okrom zaś tego łudzili go nieraz swadźbą ponętą liczni kniaziowie ruscy a nawet zabiegliwy Zakon narzucał się z pośrednictwem, pragnąc i na tej drodze zdobyć wpływy i otworzyć furtkę dla swych zabiegów.

Lecz książę był głuchy na podobne namowy. Nie było nawet pozorów, by mniemać, że uroczą Pojata przykuła jego uwagę i zyskała serce, ku czemu skłaniał się chętnie Lizdejko, bo kochał księcia jak syna, śpiesząc doń z radą i poparciem wśród ludu, ilekroć tego okazała się potrzeba. Pojata zaś, samotnie mieszkająca przy ojcu od śmierci matki, całe swoje przywiązanie zdawała się zlewać na ojca i choć wraz z nim zmuszona bywać na dworze książęcym, lubiała nadewszystko swoją zaciszną siedzibę w Kiernowie, kędy, żyjąc wśród kwiecia i ptasząt uświęconych gajów, mogła marzyć o przyszłej roli ofiarniczki bogini Praurymy¹⁾.

*

*

*

Ludno i gwarno było już od rana w podwórcach zamku dolnego. Właśnie Jagiello wrócił przed kilku dniami ze zwycięskiej wyprawy do Polski,

¹⁾ Prauryma — bogini wiosny, twórczej miłości.

w czasie której nie spotykając silniejszego oporu od rozpieczętanych sił polskich, dopadł na czele swej lotnej drużyny aż w Sandomierskie i wrócił bezpieczny, a w łup obfity zaopatrzony.

Przez te dni ciągnęły miastem wozy ładowane zdobyczą, gromady jeńców wojennych i pełne radości zastępy litewskie. Zgodnie z odwiecznym zwyczajem, na dzień ten oznaczył Jagiełło składanie łupów i publiczny ich podział w największym podwórcu zamkowym.

Już stawił się Jagiełło w orszaku braci, panów i dworzan, a nawet przybyła księżna Olgierdowa z córką i wyższem niewieścim pogłowiem, ciekawa widzieć rzadkie zazwyczaj na Polsce zdobycze. Tamże obok stali kapłani świątyni Perkuna, zarówno z innymi mający prawo do zdobyczy wojennych. Wkrótce na znak, dany przez trąby, zaczęto znosić różnego rodzaju plony.

Więc wory pełne futer i szat kosztownych, naczynia srebrne i złote, oręż, konie, siodła, cenne kobierce i sprzęty białogłowskie, a tu i owdzie dorzucał dziki żołdak kielich lub monstrancję złupioną z ołtarzy.

Książę z orszakiem wszystko starannie szacował i dzielił na trzy równe części, z których jedna szła na jego skarb, druga na rycerstwo, a trzecią dawano kapłanom.

Zaczem przeprowadzono szeregi jeńców, powiązanych w łyka, wśród których więcej było

mężczyzn lub zgoła nawet chłopiąt; niewiasty brano mniej chętnie i te swawola żołnierska często traciła w pochodzie; znaczniejszych rodem i majątkiem brał książę, lub zdawał na opiekę któremu z panów lub dworzan, spodziewając się bogatego okupu, resztę zaś dzielono na równi z innym łupem¹⁾).

Lecz oczy wszystkich pilnie baczyły rozrosłego rycerza ze spuszczoną na oczy przyłbicą²⁾), który stał na uboczu, pilnie strzegąc ładowanego wozu i branki kosztownie odzianej na nim. Jego groźna postawa nie ośmielała ciekawych, którzyby radzi zajrzeli w oczy snadź młodej jeszcze niewieście.

Aż ruszył oto jeden z odważniejszych i sięgnął ręką po skrzynię, na której siedziała branka.

— Wara! — krzyknął rycerz, groźnie wstrząsając orężem — wara! jeśli nie chcesz, żeby łeb twój był pod moimi nogami. Nie żądam żdźbła z ogólnej zdobyczy, lecz biada temu, kto po moją sięgnie!

Odstąpił napastnik, ale pomruk niezadowolenia rozległ się wnet w ciżbie.

Usłyszał to Jagiełło i wnet pytał o przyczynę, a gdy mu ją przełożono, zawezwał rycerza przed siebie i groźnie zawołał:

¹⁾ Tacy jeńcy wojenni dali najpierwszy początek niewolnika i późniejszemu poddaństwu.

²⁾ Wojenne okrycie głowy, początkowo skórzane u Litwinów, dła osłonięcia twarzy.

— Cóż to? tyś mi Dowojna się spoliczył? Czemu to dotąd z łupami nie stajesz? Czy myślisz, że łeb twój na karku pewniejszy dlatego, żeś mężnie walczył pod Zawichostem... zuchwały! to była twoja powinność. Wiem dobrze, żeś na przodzie najbogatsze dwory najeżdżał i najpiękniejsze Laszki brał w łyka, jak i to, żeś ty najpierwszy wszedł na świętą górę Polaków¹⁾). Łaska nasza uwalnia cię od podziału jeńców, lecz wszystko inne podług prawa musisz tu złożyć do ogólnego podziału.

— Dobrze książę, bierz wszystko, a jest tego nie mało, bo dwadzieścia wozów przenosi, lecz zostaw mi tę skrzynię jedną, która zostaje pod opieką mojej branki — odrzekł rycerz pokornie.

— Cóż się takiego w niej znajduje?

— Bóstwa chrześcijańskie.

— Dowojna, tyś oszalał! — zakrzyknął książę lekko drgnawszy. — Czemuż chcesz, bym ci te bóstwa zostawił?

— Muszę je... do Polski — odparł rycerz spokojnie.

— I one iść muszą do ogólnego podziału — wtrącił surowy Jerbut, starszy kapłan z najbliższych stojących.

Lecz książę nakazał onemu milczenie i rozkazał Dowojnie dać bliższe wyjaśnienie. A rycerz tak opowiadał żałośnie:

¹⁾ Górę Świętokrzyską pod Kłalcami ze słynnym klasztorem Benedyktynów, założonym przez Bolesława Chrobrego.

— Już miałem pełno zdobyczy, ujrzawszy na uboczu zamożny dwór jakiś, wpadłem doń niezwłocznie. Sam oto znalazłem tę moją brankę u nóg starego ojca. Lecz daremnie mnie błagał, daremnie mi obiecywał skarby trzykroć większe, jam porzucił nawet łup już zabrany i porwawszy brankę na koń, uszedłem jak zamroczony.

Okrzyk oburzenia dał się słyszeć wśród słuchaczów; żałowano tylu skarbów straconych. Zaczem rycerz ruszył ramionami litośnie i ciągnął rzecz swoją dalej:

— Snadź głośnie skargi starca poszły w ślad za mną bo mię dognali Lachy nad Wisłą; uszedłem wprawdzie wraz z branką, ale dotkliwym ciosem porażon. Wziął mię ból i gorączka, aż ległem na wóz i choroba mię zmogła doszczętnie. Wtedy to owa Laszka nie żałowała koło mnie starania i jej winieniem zdrowie i siły; zaś przecie mogła ująć naonczas z łatwością lub nawet pozbawić mię żywota. Więc cóż za dziw, że opuściwszy łóżę, przyrzekłem ją odesłać rodzicowi, a z nią razem i skrzyknę z bóstwami, bo o to najwięcej błagała.

Taka opowieść zdumiała wszystkich niemało i rozbudziła powszechną ciekawość. Sam książę podstąpił do wozu i rozkazał brance podnieść zasłonę. A wtedy ujrano najpiękniejsze oblicze przy wspaniałej postaci.

— Sława twej urodzie, krasawico Laszko! — zawołał Jagiello.

— Sława tobie i twemu ludowi, jeśli umiesz słabość niewiast uszanować! — odparła dziewczica, łagodnem spojrzeniem obejmując księcia i dwór jego.

— Pokaż-że nam swoje bóstwa — nalegał książę — gdyż one stanowią naszą własność.

Gdy uchylone wieko skrzyni ukazało oczom zgromadzonych bogate naczynia kościelne, branka, nosząc imię Heleny, zręcznie wtrąciła:

— Bóstwa te jednym korzyść, a drugim szkodę tylko największą przynoszą.

Jagiello odstąpił od skrzyni skwapliwie i zgodził się z łatwością na prośbę Heleny, aby skrzynię powierzono do czasu opiece zamieszkałych w mieście OO. Franciszkanów.

Na dany rozkaz wnet sprowadzono dwóch starców ubogo odzianych i nieśmiało stąpających wśród owej ciżby pogańskich ofiarników i kapłanów, a ci, ku zdumieniu wszystkich, ujęli ciężką skrzynię z łatwością na ramiona, a spiesznie uszli z oczu zebranych. Lecz daremnie Helena prosiła, by jej wolno było szukać przytułku u starców.

— Cóż to? — rzekł obrażony Jagiello, który już raz wspomniał o gościnie na zamku — czy wam milsza mnichów niż moja gościnność? Jedna branka będzie gardzić łaską księcia i pana Litwy?

Helena na to hardo głowę wzniosła do góry i dumna swą urodą, śmiałem spojrzeniem powiodła dokoła. Lecz wnet spotkawszy wzrok pełen spól-

czucia jednego z najmłodszych ofiarników, lekko krzyknęła i padła zemdlona.

Pospieszono jej na ratunek. Sama księżna Olgierdowa z córką Akseną troskliwie ją cucila, więc przyczyna wypadku uszła baczności zgromadzonych. Jeden tylko Jerbut groźnie spozierał na onego winowajcę, Trojdena — młodzieńca o płomieniem spojrzeniu i wyniosłej postaci, bo mu się mocno podejrzanem wydało, gdy młodzian zbyt skwapliwie śledził oczyma znikających chrześcijan ze skrzynią i polską brankę.

Lecz Helena wnet ocknęła się, a jednocześnie zbudziła się w niej duma pięknej niewiasty i Polki, przywykłej do hołdów w otoczeniu męskim. Więc stawiała się Jagielle ze swobodną śmiałością:

— Jestem niewolnicą, to czyńcie ze mną co się wam podoba, ile że w waszej mocy jest włożyć mi więzy i uciskać bezbronną. Gdy zaś we mnie widzisz bezsilną niewiastę, a masz duszę czułą i litościwą, nie ten jest sposób ofiarowania przysługi.

Takie słowa wywarły nadspodziewanie dobry skutek. Jagiełło zwykły widzieć w niewiastach niewolnice, tę jedną uznał w duchu za istotę niezwykłą, więc trochę z obawy pominął całą sprawę milczeniem. Natomiast Olgierdowa z córką zdołały skłonić Helenę do przyjęcia gościny w zamku i wnet uprowadziły ją z sobą.

Nieszczęsna dziewczica długo jeszcze zostawała pod wrażeniem owego widma z przeszłości, widma

śnać drogiego i serdecznego, którego odbiciem tak wiernem a niespodziewanem była twarz młodego pogańskiego ofiarnika.

Był-że to on? Był-że to ten sam niewdzięczny, którego jej serce wybrało, a który został dla niej obojętny, bo go usidliła inna piękność, z którą ona niestety nie mogła porównania wytrzymać. Wszak on to właśnie zginął prawie przed rokiem bez wieści, a jego rodzic strapiony, możny wojewoda Firlej, odtąd wiedzie smutny żywot, niepewny losu swego jedynaka.

Nie mogła jednak zrozumieć, co go przyгнаło do Litwy, a bardziej jeszcze, jaki los rzucił go w szeregi sług pogańskiego ołtarza.

II.

Zamieszkanie Heleny na zamku nie zmieniło bynajmniej projektu Dowojny, który postanowił z wolą Jagielly sam odwieźć ją ojcu do Polski, razem z szacowną skrzynią.

Lecz wprędce znudził piękną Polkę pobyt na zamku, gdzie panował obyczaj dość gruby i brakło rozrywek tak pojętnych niewieście i nie było ni uczt, ni piasów, ni wspaniałych popisów rycerskich Jagiello odznaczał się niezwykłą wstrzemięźliwością i nie zażywał innego napoju krom wody, a liczny dwór jego zaledwie stać było na dość dzikie popisy w żganiu niedźwiedzia na podwórzu zamkowym, lub przedstawieniu pospolitych łamańców

i kuglarstw. Czasem tylko, gdy zawitał na dwór jakiś rycerz wędrowny i smutny, śnać grotem miłości nieszczęsnej przeszyty, urządzano coś w rodzaju gonitw rycerskich. Więc stawał ten i ów z wojskowych i dworzan i walczyli konno samowtór na włócznie i miecze, a książę i dwór mieli z tego niejaką rozrywkę.

W takowych zabawach zawsze brała nader czynny udział siostra Jagielly, Aksena, do której napróżno dotąd kołatali o swadźbę książęcy zalotnicy. Dziewka silna i nadobna wołała popis rycerski lub gonitwę za zwierzem w kniei nad słowami miłości i tkliwe zaloty.

Wszakże i ta już od niejakiego czasu popadła w smutek i zadumę i chętnie przebywała w osamotnieniu.

Więc nudziła się piękna Laszka. Daremnie Dowojna, stały gość komnat zamkowych, zwycięsko odpierając zamiary innych zalotników, zabiegał koło swojej branki i gwał hardy kark litewski w słodkie jarzmo miłowania, dziewczica pozostawała zimną i obojętną na jego słowa tęskliwe i czułe westchnienia.

Zwolna poznała plotki dworskie i to jej nudy skracało; oto opowiadano, iż niedawno Aksenę, zawsze żadną rycerskich popisów, wyzwał na bój rycerz nieznany, w słomę i pawie pióra miasto żelaza i skóry przybrany. Dumna księżniczka zago-

rzała strasznym gniewem i postanowiła ukarać zuchwalca.

Lecz stało się coś niezwykłego: oto rycerz słomiany dzielnie odparł wszystkie ciosy, a wreszcie pozbawił ją oręża i groźbą wymógł słowo by na przyszłość zaniechała popisów rycerskich.

Śmiał się z tego wypadku Jagiello, rada była mu nawet księżna Olgierdowa, ale nieszczęsna księżniczka popadła w smutek beznadziejny i łzami płaciła swoją dumę zwalczoną. I wydało się wkońcu, że tym tajemniczym rycerzem był zaufany sługa księcia, Wojdyłło, człek lubo prostego stanu, lecz już silnie posunięty w zaufaniu swego pana i dostatkach; sam książę podobno skłonił go do tego kroku zuchwałego.

Zrazu dumna Aksena znienawidziła Wojdyłłę, lecz rychło uległa jego kornym prośbom o przebaczenie i gorącym zaklęciom i odtąd tajona miłość złączyła ich dwoje. Oboje ufali w łaskę Jagielly i cierpliwie czekali dobrej sposobności.

Jakoż książę był rad i dobrej myśli, więc często zachodził do komnat niewieścich i życzliwie gawędził bądź z siostrą, bądź z Heleną, a przybocznym nieraz się zdało, że w słodkich jego słowach było coś więcej nad zwykłą uprzejmość gospodarza względem nadobnej Laszki.

Wkrótce powiększyło społeczeństwo zamkową przybycie Lizdejki z córką, który zjechał dla powitania księcia po szczęśliwej wyprawie. Uroczą

lecz skromna nad wyraz i cicha Pojata stanęła wtedy obok Heleny i tem samem rozbudziła w niej zawieść niewieścią i chęć zaćmienia rywalki, a to tem bardziej, że córkę Krewekrywejty i sam ksiązę otaczał wyjątkowymi względami.

Więc brała na siebie coraz strojniejsze szaty, coraz jaskrawiej odkrywała swą wyższość pod każdym względem, dumnie a śmiało poczynając sobie ze wszystkimi, nie wykluczając Pojaty, do której czuła niechęć wyraźną. Jakoż Jagiello dał się ująć tym czarom i raz i drugi napomknął o swem uczuciu dla niej, żądając, by została przy nim na zawsze. Zrazu przejęło ją to nieklamana radością, lecz wnet poznała swój błąd z zachowania się księżnej i całego dworu.

Oczywiście nie mogło tam być mowy o zamężciu, bo był to jedynie kaprys możnego władcy i pana.

Więc łzy zajęły miejsce zadowolonej pychy; a wtedy już chętnie słuchała słów Dowojny któryby rad był wyprawę do Polski przyspieszyć. Wreszcie wdała się w to stara księżna, równie nie rada synowskim zalotom i rozkochany Dowojna ruszył pewnego poranku z Heleną i sprzętem kościelnym w drogę do Polski.

Ksiązę hojnie obdarzył Laszkę i pożegnał łaskawie, lecz Dowojna nie uniknął śmiechu dworaków, że właśnie sam idzie w paszczę wroga, jak ów wilk szkodny między ludzkie siedziby.

A wdzięczna Łaszka, pomna książęcych założeń, czy to z umysłu, czy może chęcią pochlebstwa wiedziona, jęła mu wróżyć na pożegnanie, że znajdzie żonę w polskiej królownie, młodziuchnej Jadwidze. I oto myśl ta zapadła w głowę możnego Jagielly, który odtąd już coraz chętniej słuchał napomnień o konieczności wyboru żony.

Więc troskała się księżna Olgierdowa o tego syna, jak również i o los córki Akseny, który ją żywo obchodził, a Jagiełło zbywał ją krótko i starał się odwrócić uwagę na postanowienie siostry.

A kochał Aksenę tkliwie i szczerzeby rad dobra jej przysporzyć; więc siostra tuliła się do brata, a przebiegły Wojdyłło również sprawy swej nie zasypiał — i tak społem dążyli do jednego a upragnionego celu.

Chytry powiernik rozumiał dobrze nizkość swego stanu i niebezpieczeństwo, na które się ważył, lecz postanowił działać przebiegle i stanowczo. W tym celu wtajemniczył Skirgiełłę, brata wielkksiążęcego w swoje plany i prosił jego o pomoc, w zamian obiecując swoje poparcie w uzyskaniu lepszej dzielnicy dla niego u Jagielly.

Układ stanął łatwo, lecz nie było środków dla pozyskania starego Kiejstuta, którego zdanie mogło w niwecz wszystkie plany obrócić.

Słusznie obawiał się Wojdyłło, że stary Kiejstut oburzy się na taką swadźbę córki książęcej i bratanicy, a z nim razem oburzą się inni bracia

i krewni Akseny. Więc powziął szatański pomysł skorzystać z chwili często pojawiającej się nieufności pana względem stryja i skłonić go do pozbycia się tej uciążliwej opieki i rzekomo niebezpiecznych zamysłów. A pora była jak raz po temu, gdyż Jagiello już sam kilkakrotnie wspominał z niechęcią o tem, iż ani Kiejstut, ani bohaterski syn jego Witołd nie stawili się w Wilnie dla powitania go ze szczęśliwej wyprawy do Polski.

Zdarzyło się raz, że książę jął pytać ulubieńca, ażali nie wiedział czemu Akseń odrzuca starania możnego księcia Daniela, który już kilkakrotnie dał poznać jej swoje uczucie. Układny i śmiały Wojdyłło, znajdując tę porę najstosowniejszą do otwarczenia drogi zamiarom swoim, z niedbałością wesołego trefnisia¹⁾, odpowiedział bez trwogi:

— Akseń kocha innego.

— Może nawet ciebie w tej zbroi słomianej?
— zaśmiał się wesoło Jagiello.

— Zgadłeś, panie, ta zbroja otworzyła mi jej serce, jak twoja żelazna dzida dała ci łup w Polsce, a teraz oboje czekamy tylko na wasze książę, potwierdzenie.

— Wojdyłło! porzuć te żarty — rzekł Jagiello surowo.

— Zamknij, zamknij panie do turmy, a wtedy się przekonasz, czy to, co powiedziałem jest prawdą.

¹⁾ Smieszka, błazna.

Wtedy oczy Jagielly zabłysły strasznym gniewem, a ręce krzepko ujęły zuchwalca i cisnęły gwałtownie o ziemię. Już straż przywołana miała wieść do turmy Wojdyllę, gdy nadszedł Skirgiello i prosi za nieszczęśnikiem, każąc mu iść precz z oczu pańskich.

Długo jeszcze książę wybuchał gniewem i zrywał się, ale chytry Skirgiello, przeczekawszy pierwsze zapędy, umiał dobrze przedstawić wierność Wojdyłły i bezgraniczne panu oddanie, a zresztą i sam książę rychło ochłonął.

Stało się tedy, że po upływie dni kilku już żałował skrzywdzonego powiernika, a jego zamiary nie wydawały mu się zbrodnią, lecz zwykłą losów koleją, a stało się tak tem łatwiej, że Skirgiello zdołał mu wmówić, iż w tej sprawie on jeden mocen jest stanowić, nie bacząc na zdanie innych braci i krewnych.

— Poznają choćby w tem moją wolę niezłomną i swoje stanowisko zależne w zupełności — rzekł całkiem udobruchany Jagiello, nakazując niezwłocznie przywołać Wojdyllę.

A gdy padł mu do nóg i całował rękę pańską, dziękując za szczęście i łaskę, rzekł książę dobrotliwie:

— Chcę w tobie mieć również szczęśliwego, jak dotąd wiernego sługę i przyjaciela. Daję wam włość Lidzką w dzierżawę, więc wstań i rozchmurz swoje oblicze.

Lecz Wojdyłło powstał smutny i zamyślony.

— Bądź-że mi wesół i rychło gotuj się do weseliska, a precz mi z kwasami, których nie cierpię...

— Panie! łaski twoje są niezmierne i uszczęśliwiają twego poddańca, lecz mogę ja, sługa tylko, weselić się i cieszyć z dóbr, któremi mię łaska twoja opatrzyła, gdy brat twój najwierniejszy Skirgiello, łaknie chleba i dotąd nie ma przystojnego opatrzenia.

— Nie troszcz się i jego nie minie należąca mu część!

— Twoje zamiary, panie, najlepsze, ale rzeczywistość im przeczy, gdy nie masz w Litwie dziś już kąta wolnego.

— I mnie to mówisz, Wojdyłło?

— Tobie, panie, dobry i litościwy, którego powagę co dnia bardziej podrywają knowania starego Kiejstuta i jego najbliższych, z rąk których i mnie wkrótce przyjdzie na zgubę, gdyż czuję, że ja ich chytne zamiary już dawno przeniknąłem.

— Porzuć te brednie! oto oręż, którym cię obronić potrafię — odparł dumnie Jagiello.

— Oni cię uśpią układną wiernością i krewniaczą życzliwością, a gdy wzmożą się w siły, wnet jak piorun uderzą w ciebie i we mnie.

— Zbytńia gorliwość w służbie mej cię unosi, a ogrom miłości nadmierną przejmie obawą. Wszak stryj mój kochany wiernie stoi przy mnie, a Witold jest bratem najlepszym,

— Bodajby słowa moje okazały się łgarstwem!
— odrzekł chytry doradca — lecz pomnij, panie, że stary Kiejstut ma wielki mir wśród ziemian i ludu, a Witold jest bożyszczem swych Grodnian i całej Żmudzi; może się zdarzyć, że sława ich skusi i podsunie plany wprost godzące w ciebie, a wtedy biada mnie wiernemu słudze twojemu.

— Ty kryjesz coś przede mną Wojdyłło! nakazuję ci mówić wszystko niezwłocznie — poważniej odezwał się Jagiełło, widocznie zaniepokojony.

— Nic nie wiem, panie, krom tego, że i teraz Kiejstut zaniedbał należnego hołdu tobie szczęśliwemu pogromcy Łachów.

Może mu zdrowie nie służy, gdyż wiek i rany w bojach tyłu ciężko go przygniatają.

— To nie rany i nie wiek, jeno zazdrość i nienawiść od progów twych go oddalają, boć jeżeli nie oślepl i ogłuchł, musi widzieć i słyszeć, że twoje Wilno rośnie w siły z każdą chwilą, gdy jego Troki coraz bardziej puścicją, że ku tobie spieszą kupcy i rzemieślnicy od Niemców i Rusi a jego podwórce trawą porastają.

— Więc wierzę, że tem się gryzie, ale on nie zdolny jest do zdrady.

— Lecz cóż ci, panie, może stać na przeszkodzie, abyś dość wcześnie wszedł w przymierze z Krzyżakami, których mistrz Czolner zdaje się tylko wyczekiwać wezwania z twej strony,

— Zła to rada; Kiejstut jest ich wrogiem nieubłagany, więc taki sojusz byłby wymierzony wprost przeciw niemu.

— Więc tobie, panie, nie służy prawo nawet szukania sprzymierzeńca?

Jagiello zachnął się niecierpliwie.

— Nie od dziś jestem panem swej woli.

— Więc myśl panie, o swoim niebezpieczeństwie na wypadek, gdyby cię miał stryj zawieść.

— Tego mi nikt nie wzbroni, a raczej za konieczną ostrożność poczyta.

— Zresztą z Krzyżakami może stanąć układ całkiem tajny — dodał dla uspokojenia Wojdyłło.

— Zdawna już pragnę tego — odparł Jagiello, zdając całą tę sprawę na spryt i przebiegłość zaufanego sługi.

Tak radzili z sobą poufnie jeszcze nieraz, aż postanowili wyprawę na Połock, kędy siedział Andrzej, młodszy syn Kiejstuta; przypuszczali oczywiście, iż raz zacząwszy walkę, potem już łatwo wygnać będzie Kiejstuta i ziemię jego zagarnąć.

Wszakże rozumieli obaj, że przyjdzie to nie łatwo. Wtedy znowu Wojdyłło podsunął myśl o Krzyżakach, niby niespodzianie, raz i drugi, a w końcu już książę słuchał bez wstępu i oburzenia. Gdy więc milczeniem dał Jagiello swą zgodę, odtąd chytry dworak rozpoczął knowania w imieniu pana i szukając wyniesienia dla siebie, poszedł być może dalej z Krzyżakami, licząc na chwiejność Jagielly.

Ów zaś cały zajęty sprawą swadźby siostrzynej, szedł niezwłocznie na pokoje księżnej Olgierdowej i nie wdając się w kłopotliwe tłumaczenia objawił swoją wolę w tej sprawie niezłomną. — Księżna zrazu oburzyła się na owe zamysły sługi, lecz wkońcu uległa, widząc, że i Aksena chętnie skłoniła się ku temu.

Więc biegły natychmiast gońce do książąt i panów, prosząc na swadźbę do Jagielly; nie pominięto nawet wielkiego mistrza Zakonu i wszystkich pokrewnych książąt mazowieckich na Płocku i Czersku.

A Aksena od zrękowin, mocą zwyczaju, skazana na zupełne niewidzenie narzeczonego, pędziła dni wśród białogłowskich porządków i marzyła w otoczeniu niewiast o przyszłej doli. Nie mogło atoli ujść jej uwagi, że wraz z przygotowaniami do godów, czynione były w skrytości jakieś inne: widziała dowódców wojsk, schodzących się na narady, coraz to jakichś posłów nowych i tajemniczych, a czeladź wielkoksiążęca całemi masami znosiła oręż wszelaki do zamku górnego i ten przysposabiała do zupełnej, wojennej gotowości.

Zbudziło się w niej dawne zamiłowanie, ocknął ów duch rycerski w dziewie książęcej, więc przypadła do ulubionego Skirgielly:

— Bracie — rzekła, ściskając dłoń jego — pięknie się dla was, jak widzę, pole otwiera, mów tedy na kogo macie uderzyć?

— Jak też możesz myśleć, żebyśmy pod twe gody czem innem, jak nie twojem szczęściem byli zajęci — odpowiedział nieco zmieszany.

— Więc te rynsztunki, miecze i strzały do wesela mego mają należeć? Gdyby mi wolno było widzieć się z Wojdyłą, obeszłabym się bez twoich powierzeń.

— Wiedz tedy, że młodzież zamkowa zamierza urządzić gonitwę — odparł wreszcie wykrętnie.

— Próżno mnie chcesz oszukać, wiem ja co gonitwa, a co bój krwawy — zawołała oburzona Aksena.

— Porzuć te myśli, siostró, a raczej myśl o tańcach i strojach, jeśli nie chcesz rozgniewać Jagielly.

— Nie chcę znać godów, nie chcę znać męża, jeśli obok niego nie będzie wolno mi walczyć.

Co widząc i słysząc Skirgiello okłamał ją wskazując na możność wyprawy na blizkie Podlasie, lecz dodał zarazem, że wołą Jagielly, Wojdyłło ma zostać dowódcą obu zamków i trwać nieustannie przy ich straży i obronie.

Księżniczka uspokoiła się i poddała woli brata.

III.

Na zamku Trockim, oblany dokola wodami jeziora, panowała cisza. Stary Kiejstut, dotknięty chwilową niemocą nóg, siadywał dni całe w odosobnionej zamkowej komnacie, przed ogniskiem i dzielił swój czas między rozmową z poufałym słu-

gą i towarzyszem broni, Jurgą i zabawą z ulubionym sokołem, albo też słuchał śpiewu nadwornego lutnisty, Sławeńka.

Jak przy Jagiellie Wojdyłło, tu przewodził ów Jurga, żołdak dziki i chciwy boju a łupów i na nic nie baczny. krom własnych zysków i krwawych popisów. Strudzony Kiejstut często go gromił za owe zapędy, ale częściej jeszcze słuchał wspomnień tych walk byłych, pełnych chwały i zawsze drogich sercu jego. Jeden Sławeńko czasem przeważał wpływ Jurgi, a osobliwie gdy zanucił ulubioną pieśń o Birucie¹⁾.

Kędy nad morzem stara Połaga,
Widzisz to grono kwitnących córek:
Jak w smutnych pieniach smutnie zaciąga
Na ten wysoki, piękny pagórek.
W ich wieńcach skromne niezapominajki,
Piękny pagórek darniem zasuty!
Jakież to córki? Młode Litwinki.
A ten pagórek? To grób Biruty!
Tu co rok, kiedy niebieską wodę
I wonne łąki wiosna rozśmieję,
Obchodzą święto dziewice młode,
Budząc pieśniami swych ojców dzieje.

Tej pieśni słuchając, ów Kiejstut, w boju uderzający jak piorun na zastępy Krzyżackie, dziwnie łagodniał na obliczu i popadał w rzewność.

Pod jedną z chwil takich weszli gońce Jagielly, zwiastując wesele Akseny.

¹⁾ Biruta, w młodości kapłanka litewska, porwana przez Kiejstuta, była mu żoną ukochaną przez długie lata.

— Witajcie moi przyjaciele! Szczęśliwe wam do domu mego przybycie. Siadajcie i mówcie, jak się miewa kochany synowiec? — łaskawie ich witał Kiejstut.

— Jagiełło, pan nasz, zdrów z łaski bogów, a wam szląc cześć i pozdrowienie, prosi was z całym dworem na wesele Akseny.

— Czy tak? To tedy zjawił się mąż dla kochanej synowicy? Niechże będzie bogom chwała, a małżonkom szczęście. Lecz któż to taki, powiedzcie mi skoro?

— Wojdyłło, sługa i przyjaciel księcia.

— Jakto? — wtrącił obecny Jurga — ten Wojdyłło, co kuchnią zawiadował Olgierda?

— Jakoś rzekł — dumnie odparli posłowie.

Zdumiał Kiejstut niemało to słysząc, lecz łacno ukrył swoją niechęć i obrazę, owszem zmógł się na słowa szczerego życzenia i wnet kazał nieść stary miód i puhary, ażeby wypić na zdrowie państwa młodych.

A gdy posłowie mieli się ku odjazdowi, hojnie ich obdarzył i przewidując, że mu słabość nie pozwoli pospieszyć do Wilna osobiście, zapowiedział przybycie posła w swoim imieniu i stosowne dary ślubne dla synowicy.

A gdy posłowie odjechali, Jurga iął rozwodzić się przed księciem o nieżyczliwości Jagiełły dla niego, wskazując na to, iż nie oddał mu rządów nad Litwą podczas wyprawy na Polskę, a i teraz oto

skrzywdził Daniela, jego siostrzaną, oddając swą siostrę służalcowi swemu w zamężcie.

Kiejstut słuchał niechętnie, ale być może jakie słowo słuszne zapadło w jego duszę strapioną. Nie dał atoli tego poznać po sobie i postanowił, że Sławeńko pojedzie z darami w poselstwie i będzie przytomny uroczystości weselnej.

— Nie tajne mi przecież twoje, chłopcze westchnienia do ślicznej Pojaty, niechże cię tedy sposobność do załotów nie minie, a ja ci pewnie w miarę sił pomocnym w tem będę.

Zapłonil się nieszczęsny lutnista, pochwycony w głębokiej tajemnicy serca, lecz skłonił się panu posłusznie, a w duszy rad był sposobności zobaczenia ukochanej dziewczicy.

Jakoż gościła już ona od niejakiemu czasu na zamku, dzieląc z Akseną ostatnie dni jej dziewictwa.

Jako córka arcykapłana, miała być przewodniczką dla niej, przy obowiązującej wycieczce do świątyni Perkuna, kędy należało iść z ofiarą i darami.

A o samej świątyni i jej kapłanach mówiono coraz częściej na zamku i w mieście. Oto powszechnie chwalono młodego ofiarnika, Trojdana, niedawno przyjętego do służby bogom, który w krótkim stosunkowo czasie przyczynił się ogromnie do zaprowadzenia porządku w świątyni i umiał sobie zjednać zarówno miłość młodych towarzyszków, jak i poszanowanie wśród ludu. Już parokrotnie sam

Lizdejko badał go ciekawie za bytnością we Wilnie i wyraził mu swoje podziękowanie, lecz ta okoliczność podała młodzieńca w niechęć u zawistnego Jerbuta, który bacznie go śledził i obchodził się z nim surowiej niż z innymi, mając naczelne nad nim zwierzchnictwo. . .

Na kamiennym ołtarzu w głębi świątyni gorzał Żnicz, święty ogień, a obowiązkiem ofiarników było strzedz go dniem i nocą, by nie zgasł.

Więc czuwali, starannie dorzucając drewek, przyniesionych ze świętego gaju, to od czasu do czasu sypiąc na ogień wonne zioła i okruszy bursztynu.

Właśnie była kolej Trojdana. Jego towarzysz znużony czuwaniem drzemał w kątku.

Było już po zachodzie słońca, gdy cichy szelest kroków zbudził go z zadumy a zaraz potem usłyszał szeptem wymówione słowa:

— Trojdanie, mój synu, czy jesteś tu?

Poznał ów głos i powstawszy wnet ścisnął rękę starego i spać znużonego długą wędrówką, przybysza.

— Jakżem ci rad, kochany Wszeborze, siadaj i mów coś widział i słyszał.

Starzec stęknął z utrudzenia i przysiadł u podnóża jednego z bóstw.

— O panie, ileż trudów każesz mi ponieść i to na własne twoje utrapienie, jak również i dobrego ojca twego, który sam schnie za wami i rozpacza.

Młodzian obejrzał się trwożliwie i rzekł głosem przyciszonym:

— Zapomniałeś o mym rozkazie: tu ty jesteś mym ojcem, bo wszystko inaczej się wyda, a cały mój замыśl upadnie i głową tę sprawę przypłace.

— Więc pomyśl nad tem i wróć do domu i kraju własnego — zachęcał sługa.

— Niestety zapóźno! Nie mówmy już o tem, a mów mi raczej, czyś spełnił moją prośbę i rozkaz.

Starzec zamruczał niechętnie i wskazał na skrzynkę, którą krył pod opończą¹⁾.

— A toż mi ramiona nieomal opadły z omdlenia, a biedy z tem zażyłem okropnej, że i wrogom większej nie życzę.

— O wierny, dobry mój druhu! — zawołał acieszony Trojdan, tkliwie ściskając starca i pożądlivem okiem obejmując skrzynkę.

— Obyż ci to nieszczęścia nie przyniosło większego — rzekł Wszebor.

W tej chwili doleciał ich uszu szmer kraków odległych.

— Ustąp Wszeborze! — nalegał Trojdan.

Starzec już miał się do odwrotu, lekki jak młodzian, lecz jeszcze szepnął na odchodnem:

— Pamiętaj, że masz zawsze schronienie u OO. Franciszkanów, gdzie i ja znajdę chwilowy

¹⁾ Czyli burkę.

bezpieczny przytułek. „Miłość i poświęcenie . . . to hasło, które ci otworzy gościnne wrota.

— Dobrze, już dobrze, lecz idź co rychlej.

Jakoż kroki zbliżały się widocznie, więc Wszebórsz szybko znikł w ciemnościach nocy, a Trojdar skwapliwie pochwycił skrzynkę i uniósł ją pędem aby ukryć w bezpiecznem miejscu.

Gdy wracał, usłyszał jęki towarzysza i ostry głos Jerbuta, który, zszedłszy ofiarnika na drzemce rozkazywał mu włożyć rękę w ogień.

Wtedy Trojdan śmiało przystąpił i wstawił się za towarzyszem. Srogi Jerbut gromił ich obu i ostrymi obarczał wyrzutami, tego za sen, a Trojdana za nieobecność, lecz obaj ofiarnicy zniesli to cierpliwie i tem uniknęli kary.

Niewątpliwie przychylność Lizdejki dla Trojdana była tu tarczą najsilniejszą.

Po oddaleniu się groźnego zwierzchnika, pocieszali się wzajem i tak zbiegła im krótka noc letnia na poufnych zwierzeniach, wśród których Trojdan był mistrzem, a jego towarzysz uważnym słuchaczem.

Gdy jasny dzień zabłysnął i młodzi ofiarnicy, dokonawszy zwykłych porządków w świątyni, otwarli jej podwoje dla ludu, pierwsze weszły dwie młode niewiasty.

Była to Aksena z Pojaty.

Księżniczka poważna i smutna, bogato przybrana, niosła Perkunowi na ofiarę wieniec dziewiczy i białego koguta, jako to było zwyczajem li-

zewskim. Pojata szła obok, w skromne szaty lnia-
ne przybrana, a w kwiaty leśne i bursztynowe o-
zdoby przystrojona. Piękną też była owa córka ka-
płańska z wyrazem niewinności i cichego wesela
na obliczu.

Towarzysz Troйдana szybko podążył zawiado-
mić Jerbuta, iżby szedł witać dostojnych gości i je-
mu wypadło oprowadzać niewiasty po świątyni,
gdy wyraziły chęć jej zwiedzenia.

Drgnął gwałtownie, ujrzawszy twarz Pojaty,
tak bowiem była podobną do kogoś, co mu zabrał
serce i skazał na tę tułaczkę w Litwie i w murach
pogańskiej świątyni.

Przez chwilę mu się zdało, że marzy rozkosz-
nie i dobry sen trwa przed nim na jawie, więc poił
swe oczy widokiem krasnego dziewczęcia, choć
nieco przybladły i drżący. Lecz przyszedł Jerbut
i zajął jego miejsce, a wtedy młodzian spytał to-
warzysza, kto był z Akseną.

— Toć Pojata, córka Lizdejki, która pono u-
myślnie tu przyszła, ażeby ciebie zobaczyć, bo
tyle już słyszała o tobie z ust ojca na zamku i
w mieście.

Troйдan to usłyszawszy, popadł w posępną
zadumę i rychło doczekawszy zmiany towarzy-
szów, poszedł do swej komnatki, ażeby oddać się
pożądaney samotności.

IV.

Gdy się to działo na zamku wileńskim i w świątyni pogańskiej, Dowojna posuwał się z Heleną i orszakiem niewiast, wspaniałomyślnie uwolnionych z niewoli przez Jagiellę, w granice Polski!

Lecz jakaż odmiana rzeczy nastąpiła! Dumny ów a waleczny i dziki Litwin już nie wiódł branki, jako pan jej i zwycięzca, lecz sam z każdym dniem stawał się pokorniejszym służką i raczej pełnił obowiązki stróża dla ochrony przy jej boku. Więc klął chwilami zapamiętale i ślał swą Laszkę do złośliwego Poklusa¹⁾, a ścisnął oręż zapamiętale, lecz wnet posłuszny dążył przy jej kolasie i usiłował same nawet chęci zgadywać.

Tak samo rumak stepowy zrazu szarpie się, wierzga i pianą toczy naokół, lecz zwolna przyzwyczajają się do wędzidła i wnet spokojnie idzie na lekkim lejcu jedwabnym.

Nieszczęściem jego było, iż z każdym dniem coraz więcej kochał piękną Laszkę i czuł, że uczucie to przetrwa samo życie nawet.

Pokorny i trwożny jechał przy jej boku przez kraj wrogi, uważając się za szczęśliwego, gdy go Helena jednym słowem zaczepiła, gdy lekkim uśmiechem nagrodziła jego służby wierne lub łagodniejszym głosem poprosiła go o cokolwiek,

¹⁾ Poklus — bóg plekła u Litwinów.

A pochód z konieczności musieli odbywać bardzo wolno, raz dla liczniejszej pieszej drużyny wyzwozonych branek, które mu towarzyszyły, drugi zaś, iż ciężka kolasa żubrzą skórą okryta, tylko z trudnością mogła być ciągniona przez sześć tegich mierzynów. Droga wiodła często przez kraj pusty i zniszczony, gdyż po niej to szedł ów szlak niedawnej napaści Litwinów; więc mijali jeszcze świeże zgliszcza siół i dworów, lud rozegnany i znużony i zamknięte kościoły.

I to było przyczyną niewyczerpanych mąk dla Dowojny, bo wtedy Helena za każdym razem nie mieszkała wstydić go, ukazując mu owe ślady gwałtów i łupiestwa litewskiej drużyny. Więc każał się biedny rycerz lub kłął w cichości, zęby zaciskając i nie mając na kim wyrzeć wściekłości, która nim miotła. Lecz w miarę tego, jak posuwali się w głąb kraju, spotykali coraz częściej podróżnych, a wszystkich uwagę zajmował rychły przyjazd królowny Jadwigi i wszyscy dążyli ku Krakowowi.

Co dzień mijali oddziały wojsk lub dwory pańskie, a kolasa z wozowni wielkoksiążęcej, obrosły i krępy Żmudzin Dowojny, jego Tatar służebny, a nawet skóra niedźwiedzia, którą miał sam na ramionach, zwracały oczy i uwagę wszystkich. Na noclegach i popasach trudno było uniknąć badania ciekawych i natręctwa, a trzeba było jeszcze udawać pokorę, bo nie trudno było o awanturę i roz-

ruch w tych czasach, zresztą tego wymagała Helena i najsurowiej przykazywała.

Lecz co najbardziej zastanawiało ukochanego rycerza, to okoliczność, iż gdy zewsząd słyszał głosy pochwalne i pełne zachwytu dla przyszłej królowej, jedna Helena mówiła z niechęcią i smutkiem, a gdy pytał o przyczynę, zbywała go krótko.

— Wydarła mi szczęście całego życia i nic już nie jest w stanie mi tej straty nagrodzić — odrzekła nareszcie.

A zajadły Dowojna wnet zaprzysiągł tej królowi swą niechęć i pogardę.

Już byli w pobliżu Wisły, gdy jakowyś rycerz począł zbyt nieodstępnie im towarzyszyć.

Litwin zrazu spoglądał z ukosa w milczeniu, lecz gdy tamten nie myślał się usunąć, zaczął mruzczyć gniewnie i sapać, a ręką chwytać za miecz, wszakże nie przyszło do przykrej zaczepki, aż na popasie, w małej miejscinie nad Wisłą. Gospoda okazała się przepelnioną ludźmi i końmi, więc Helena została w pojeździe, a Dowojna wydawszy służbie potrzebne rozporządzenia, wszedł do głównej izby pełnej ludu i gwaru i usiadłszy na stronie, jał się schabów z torby podróżnej.

Wkrótce z ciżby półpijanej wynurzył się ów natrętnik z gościńca, widocznie mający poważanie i podając Dowojnie pełny kufel, wezwał go, by wypił za zdrowie Polski i Jadwigi.

— Nie piję zdrowia Jadwigi — odparł Litwin śmiało, nie rzucając schabu.

— Zuchwały; pij albo się bij! — krzyknął oburzony, którego towarzysze zwali rotmistrzem.

— Bić się . . . zgoda, ale pić nie myślę. —

— Nieobyczajny niedźwiedziu, pij lub nie pij, to nam jedno, lez wstań kiedy my pijemy — wołał inny, godnie przystępując z orężem.

— Wara! nie wywołuj wilka z lasu — odparł donośnie Litwin. — Możesz pić zdrowie, jak ci się podoba, lecz wiedz, że ja nie jem stojący, a jeśli masz do mnie sprawę, czekaj aż obiad skończę.

Na te słowa śmiało wnet powstał rozruch i ściśnięto groźnie Dowojnę.

— Ktoś taki? wnet stawaj do sprawy. Bracia, rozsiekać go! — rozległy się wrzaski.

Na to już powstał ponury Litwin i huknął gromko:

— Lachy! jestem cudzoziemiec, nie znam waszych herbów, moim jest miecz i imię moje Dowojna.

Słuchacze zrazu oniemieli, słysząc to oświadczenie, lecz wnet rzucono się na zuchwalca z całą nienawiścią.

— Ha, tyżeś to Dowojna! tyś to ów rycerz srogi i okrutny, co w perzynę obrócił nasze siedlisko, co nasze domy wyludnił, a teraz śmiesz jeszcze paść oczy swem dziełem bezecnem?

Już byli gotowi rzucić się nań kupą, lecz rotmistrz przeszkodził i wyzwał go na rękę¹⁾).

— Dobrze — rzekł Litwin — lecz mam z sobą zaciąg Polkę, moją niegdyś brankę, której bezpieczeństwo więcej mnie obchodzi, niż życie. A więc daj mi słowo, że gdy legnę w boju, odeślesz ją z winnerzi względami ojcu.

— Zgoda, rzecz to smutna i masz moje na to słowo.

Poczem zwarli się z sobą orężem natychmiast i ogniście wzajem na siebie nacierali.

A nagle do izby weszła dumna i wspaniała Helena, a ciżba zebranych wnet rozstała się przed nią.

— Co widzę — rzekła — to tak polska szlachta napastuje podróżnych na gościńcu i kupą chce mordować cudzoziemca? Dowojno! ty do dzikich ludzi należysz, zawstydz srogość rozwiązłego narodu, rozkazuję ci, złóż swą broń.

Litwin, bez wahania się, rzucił swój miecz pod nogi przeciwnika i stanął bezbronny.

To otrzeźwiło napastników, a gdy jeszcze dowiedzieli się, że Helena jest córką możnego i powszechnie znanego Habdanka, zaczęli przeproszać ją i prosić, by zapomniała o tym wypadku.

Lecz jakież było zdumienie wszystkich, gdy z pierwszego orszaku branek nagle jedna przypa-

¹⁾ Czyli do boju we dwóch tylko.

dła do rotmistrza i rzuciła mu się na szyję, płacząc z radości.

Była to jego żona, porwana w ostatniej wyprawie.

Ta okoliczność do reszty pogodziła Polaków z ponurym Litwinem, który odtąd już bez szkody mógł przebywać pozostałą drogę.

Aż przybył nareszcie na miejsce, do ludnego i bogatego dworu.

Stary Habdank po wybuchu gwałtownej radości i czułości z powodu tak szczęśliwego odzyskania córki, dokładał starania, by godnie ugościć i udarować szlachetnego Litwina.

Ale Dowojna był coraz smutniejszy, oto wiedział poprostu jaki jest przedział między nim a Heleną, a wyrzec się jej już ani mógł, ani chciał. Ona zaś, krom łaskawej wdzięczności, nie zdawała się żadnego silniejszego uczucia dlań żywić.

Daremnie Habdank okazywał, jak bardzo mu jest rad, spraszał gości na uczty i sadzał Litwina na okazałym miejscu, daremnie owi goście otaczali go życzliwością, jakby zgoła niepomni krzywd sobie w ostatniej napaści Litwinów zadanych — rycerz pozostał chmurny i w sobie zamknięty.

Zdarzyło się jednak, że i w piersi jego przebrała się miara tkliwości, więc pokłonił się Habdankowi i tak mówił szczerze:

— Gościnnie Lachu, dobrze mi tu na twoim chlebie, ale i moja chata nad Niemnem mnie czeka

Masz ty wsie i miasta, ja mam trzy razy więcej ziemi od ciebie; wreszcie, jeśli wiele możesz u twojej królowej, mnie także poważa mój pan, Jagiello. Słuchaj, nie pierwsza to Litwinom bratać się z Lachami, więc daj twą Halszkę, jeśli mną nie pogardzasz.

Habdank już znający od córki uczucia dla niej Dowojny, nie odepchnął go dumnem słowem, lecz rzecz zostawił czasowi i do woli Heleny.

Żądał atoli jednego, ażeby przyjął Chrzest św. przed ślubem; przystał i na to zakochany Litwin.

Więc na Litwę nie macie się czego spieszyć, zostańcie naszym gościem uczcie się artykułów naszej wiary, a tymczasem, co daj Boże, może skłonność wasza wzajemna dojrzeje do pożądanego stanu, a wtedy ja nie odmówię mego błogosławieństwa.

Tak ujarzmiony Dowojna zapomniał o Litwie i Jagielle, a cały się oddał nowemu dlań uczuciu — tkliwym zabiegom o rękę ukochanej dziewczki.

V.

Na zamku wileńskim pospieszono ze sprawieniem godów weselnych Woidyłły z Akseną. Jagiello, raz dawszy na to swoją zgodę, chciał zbyć z głowy kłopot nie mały, bo nie tajno mu było, że matka, księżna Olgierdowa, jak również i znaczna część książąt pokrewnych, nieprzychylnem okiem patrzą na ów związek. Zresztą i tajemne zamiary niespodziewanego napadu na Połock wymagały

skupienia całej uwagi i sił; postanowiono nawet połączyć jedno z drugim, a to, by łącniej omylić czujność przyjaciół Kiejstuta, zajętych obchodem uroczystości weselnych.

Jakoż w oznaczonym dniu zjechały się na zamek poczty książęce i pańskie, komnaty zamkowe stały przystrojone na przyjęcie gości, a orszak družek weselnych otoczył od rana Aksenę, nucąc pieśni obrzędowe, najbardziej żałosne i tkliwe. Dopiero z południa ruszono gwarnym i ozdobnym pochodem z zamku przez miasto na Antokol, kędy orszak kapłanów spełniał ofiary od rana i był gotów do służenia przy zaślubinach młodej parze.

A zaślubiny w owym czasie polegały głównie na spólnych ofiarach państwa młodych każdemu z bóstw pogańskich i na złożeniu pewnych wzajemnych przyrzeczeń małżeńskich, poczem oboje pili piwo z jednego bursztynowego kubka, a naczelný kapłan ich błogosławił, obrzucając rozlicznem ziarnem, niby na znak ich przyszłej pomyślności w życiu.

Nie dziw przeto, że Wojdyłło, dotąd uniżony i płaszczący się, butnie szedł z powrotem w podwoje zamkowe, jako że czuł się już panem położenia i stokroć więcej umocnionym w łaskach Jagielly.

Gdy Jagielle i jemu zaszedł drogę Sławeńko, poseł Kiejstuta, obaj witali go oziębłe, a pan młody nie wahał się otwarcie burzyć księcia przeciw ni- byto niechętnemu dla niego stryjowi.

Więc szedł smutny i skwaszony lutniŝta między poŝlednią drużyną weselną i paŝ jeno oczy zdała widokiem anielskiej Pojaty.

Ale i tu nie ominęła go gorycz nielada: oto spostrzegł, że jeden z młodych ofiarników również ŝciga namiętnem spoirzeniem dziewicę i uŝiluje do niej się zbliżyć.

Ale, równie dobra jak piękna Pojata uzałiła się jego smutkom i ŝła wnet z dobrem słowem i miłym uŝmiechem.

W obszernych izbach było wesoło i gwarnie. Tęgi do wypitki Skirgiello baczne dawał oko, aby kielichy nie pustawały, więc też i humoru gościom rychło przybyło.

Już się uczta miała ku końcowi, gdy do sali weszli nowi goŝcie; byli to dwaj Krzyżacy, wysłani przez Zakon z życzeniami dla młodej pary.

Życzliwie ich witał Jagiello, a chytry Wojdyłło już od wejŝcia coŝ z nimi szeptał, to znowu oczyma dawał jakieŝ znaki.

A ci obaj, lubo niby to zakonnicy, lecz ubrani z niezwykłym przepychem, ŝli dumni a pełni skrytych i przebiegłych zamiarów. Młodszy, dowódca wojskowy, tak zwany u nich Komtur, hr. Sundstein, zadziwiał wszystkich niezwykłą butą i pychą, za to starszy jego kolega, duchowny wyŝszego stopnia, zdawał się to jakoŝ pokrywać i wybuchy towarzysza łagodzić. Ale nikt zresztą z kŝiążęcych goŝci tego nie dostrzegł, a Skirgiello wnet pospieszył

z puhami najlepszego trunku. A wtedy i gęby rozwiązały się Niemcom. Więc jął ów Sundstein zalić się na dumę Polaków i ich młodej królowej, a nie szczędził przy tem groźb i przekleństw.

— Jedziemy oto do Krakowa, kędy nas posłano z powitaniem i darami dla owej królowej. Aż tu, mnie, wysłannika zakonu, jakiś pan starosta śmiał nie puścić na gospodę do zamku, że musieliśmy stanąć na mieście u swojego człeka¹⁾. Lecz mało tego, iż zwlekano następnie z dopuszczeniem nas do królowej, lecz przysłano rozkaz, abyśmy stanęli w zamku przybrani w zwykłe szaty ubogich mnichów. Mało mię krew nie zalała, gdym widział się tak poniżonym, a w mojej osobie i poniżenie całego zakonu, musiałem atoli ukryć swoją wściekłość do czasu. — Lecz i to jeszcze nie wszystko; gdyśmy nareszcie stanęli przed Jadwigą i złożyli bogaty podarunek mistrza, ona go odrzuciła pogardliwie, niby to tłumacząc się, iż nie chce krzywdzić ubogich mnichów, jak nas nazywała. To przecież mogło nas o wściekłość przyprawić!

— Często pokorą więcej można dokazać, niżli dumą a gniewem — wtracił pojednawczo opat, towarzysz Sundsteina.

— I ja nie ścierpiałbym, aby mię dziewczka, choćby najładniejsza, miała rozumu uczyć, a jej słu-

¹⁾ Krzyżacy wszędzie w Polsce i na Litwie mieli swoich wójtów, którymi byli kupcy lub rzemieślnicy Niemcy.

żalcy . . . dawali przepisy postępowania—odpowiedział Jagiello, gniewnem błyskając spojrzeniem.

— Tyś ksiązę i pan Litwy, miły bracie, a Zakon winien przecież hołd Polsce i jej królowej — zaprzeczył chytry Skirgiello.

A wtedy Krzyżacy skoczyli niby psy rozżarte z łańcucha i grozili straszliwą zemstą Zakonu, miotając obelgi i przekleństwa.

Ale wnet napełniono puhary, a Jagiello pytał o urodę Jadwigi. Sundstein nieco ochłonął i już mówił spokojniej:

— Ładna, bo ładna, ani słowa, ale lepsze brałszyśmy nie raz i nie dwa, jako branki do Malbarga i uczyliśmy pokory i skromności tak właściwych niewieście. Dziwny bo naród ci Polacy: wszystkich tam ona dziewczka jakby oczarowała i jej imieniem wszystko naokół rozbrzmiewa.

— A niby to wy, rycerze, już tak silnie jesteście w hartowne żelazo zakuci, że do was nie trafi pocisk ładnych oczu — żartował Jagiello.

Krzyżak wybuchnął wesołym śmiechem i już miał na ustach jakiś żarcik gruby, gdy naraz cały utonął w spojrzeniu, wesa załotnie pokręcił, a po chwili usunął się nieco w stronę od pijackiej kompanii i rozmowy z księciem.

Oto dostrzegł Pojętę już sobie trochę znajomą i podniecony trunkiem ruszył niezwłocznie w załoty.

Lecz daremnie się zmagał, daremnie lał się w ukłonach, a z gęby rzucał istne

strumienie zachwyków i pochwał, skromne dziewczę litewskie pozostało obojętne i odpowiadało tylko półsłówkami.

A gdy się zapalił więcej i począł błagać o serce, obiecując zrzucić płaszcz mnicha i uwiozłszy ją w świat, otoczyć miłością i dostatkiem, oburzyła się nawet i jęła strofować.

— Więc chcesz mojej zguby, Pojato, a zgubisz zarazem i siebie — wykrzyknął namiętnie Krzyżak.

— Nie godzi mi się słuchać słów takich — odparło dziewczę.

— Stój, bo ty dumna i nieopatrzna! — zakrzyknął gniewny i dzięki trunkowi skory do wywnętrzań komtur. — Pomnij, że lud twój, cała Litwa, wkrótce stanie się naszą zdobyczą. Znikną wasze bóstwa, wasi kapłani pójdą w łyka i do lochów, a krzyż Wiary świętej całej Litwie zaświeci. Wtedy będziesz moją już niewątpliwie, jeśli oczywiście jakaś inna, mniej trwożna, nie zajmie tego miejsca, które ja ci teraz dobrowolnie ofiaruję.

— Co słyszę? — niezwykle poważnie rzekła Pojata — toć wy przecie posłem jesteście i przysłano was z życzeniami, a knujecie tak nieczne zamiary i uciekacie się do gróźb nawet. Lecz omyliście się, panie. Litwini, lubo szanują gościnność, umieją jednak i karać zdrajców.

To rzekłszy Pojata, szybko zmieszała się z tłumem, podążającym do izby tancernej, a strapiony,

lecz nie ostudzony w zapale Krzyżak zgrzytnął wściekle zębami i przysiągł zemstę.

Dobrze pijany Sundstein szedł wiedzion przez pacholka na stancję do siebie i natknął się niespodzianie na Trojdana.

Krótko trwały już tańce, gdyż nawet na znak Skirgielły i kilku ze starszyny, młodzież rycerska zaczęła się wymykać z izb zamkowych, a biedz do koni w zamkowe podwórze.

Jeszcze nie świtało, gdy brzękły bramy zamkowe, aby wypuścić rotę zbrojne pod wodzą Skirgielły, które przemykały się cicho i tajemniczo.

— Albo mię wino zamroczyło doszczętnie, albo ja cię znam, chłopie, spowity jak dziewczka w te szaty kapłana pogańskiego — zakrzyknął Krzyżak.

— Mylisz się panie! — odparł Trojdan, usiłując ująć z rąk jego.

— Ej-że, znać ci z miny, iż jeszcze niedawno zbyłeś się zbroi i miecza i teraz daremnie krzywisz głowę do pobożnego układu — drwił ów dalej.

— Puśćcie mnie, panie, bo oto już świta i pilno mi na służbę do świątyni.

— Pal licha twoją świątynię i bóstwo, a ty na pewno lepiej nie życzysz, bo tak mi się coś widzi, czy ty nie jesteś jednym z tych nieszczęśników, których pchnęły na hazard słowa młodziuchnej Jaddwigi, jeszcze za czasu pobytu w Budzie¹⁾.

¹⁾ Stolica Węgier.

Trojdan, słysząc te słowa, pobladł bardzo widocznie, lecz Sundstein chwycił go za ramię i trząstł poufale, mówiąc zwołna:

— Wszak te jej słowa obiegiły cały tłum ówczesnej młodzieży rycerskiej, czyżbyś ich zapomniał? Oto są:

„Ten by mi był rycerz najpodobańszy, któryby się ośmielił przedrzeć do zgromadzenia pogańskich w Litwie kapłanów i potrafił ich przejąć miłością zasad chrześcijańskich.“

— Nieprawdaż? a dziś, mogę ci zaręczyć, jeszcze więcejby głów mogła obalamucić.

Trojdan wydzierał się teraz już gwałtownie.

— To cię drażni, więc już zamilczę, bo chcę mówić o swojej sprawie, którą ci powierzam, jako rycerzowi, oto kocham Pojatę i postanowiłem ją porwać, a liczę w tem na ciebie.

— Omyliliście się, panie.

— Ha, to będę musiał pogadać z Jerbutem o tobie i twoich zamiarach — zagroził Krzyżak.

— Lecz panie, ja nie znam Pojaty.

— To głupstwo. łatwo ją poznasz, przecie uderzająco podobna do polskiej Jadwigi, a pomódz mnie i jej musisz, gdyż nie upłynie trzy dni, a gród ten dotknie miecz zemsty i pożogi.

To słysząc Trojdan bacznie nadstawił ucha, ale i Sundstein się spostrzegł na zbytnej otwartości i obiecawszy sowitą nagrodę, prosił Trojdana,

by w wypadku spotkania Pojaty w dniu ogólnej trwogi, przywiódł ją do posagu Perkuna w świątyni.

— Tam was znajdę i nagroda cię nie minie — rzekł jeszcze i szedł na spoczynek.

Ale krótko dał mu spoczywać bacznym na dobro zakonu Opat, gdyż jeszcze przed południem ruszyli spiesźnie do Kiejstuta do Trok.

Chodziło bowiem o to, żeby teraz, gdy już ruszyła ułożona wspólnie wyprawa na Połock, zawiadomić o niej starego lwa, który niewątpliwie skoczy na Wilno, aby wziąć zemstę na wiarołomnym synowcu. A więc przypadnie niemila zakonowi zgoda książąt litewskich, a zatem przypadnie Litwa, którą łatwo przyjdzie zakonowi podbić ostatecznie i zagarnąć wprzód, nim nastąpi zbliżenie Polski do Litwy. O tem zbliżeniu przecie słyszeli posłowie coś niecoś w Krakowie i zadrżeli z trwogi. Tak postępowali zawsze przebiegli Krzyżacy, cychający na coraz nowe zdobycze na sąsiadach.

VI.

Zaledwie Jagiełło ukończył szereg uczt weselnych i myślą powrócił do spraw ważniejszych a pilnych; jeszcze Woidyłło nie mógł się dość nacieszyć w nowej roli małżonka Akseny i bliskiego stosunku z domem książęcym, gdy już zaczęły napływać jakieś wieści niewyraźne a trwożne do zamku i grodu. Nie było wiadomo, skąd one szły i kto

je przynosił, lecz widział każdy jasno, że chmury zawisły nad zamkami i Wilnem.

Lecz zarówno Jagiello, jak Wojdyłło, dowódca załogi zamkowej, nie wierzyli tym wieściom.

Wiedzieli przecie obaj, że Krzyżacy im są przychylni na mocy tajnego układu, że Polska jest zbyt zajęta własnymi sprawami, a na granicach wschodnich cisza panuje zupełna; śmieli się również z prawdopodobnego gniewu schorzonego Kiejstuta, który wprzód musiałby biedz na ratunek zagrożonego syna w Połocku.

Więc obaj dobrej myśli i spokojni o przyszłość wrócili do zwykłego trybu życia i wyczekiwali gońców z wieściami od Skirgielły.

Jakoś w tym czasie przybyły gromady rzemieślników wszelkiego rodzaju do miasta, szukając roboty, a prawie jednocześnie zjechało kilkaset wozów kupieckich od Wielkiego Nowogrodu, prosząc księcia o gościnność i postój. Jagiello rad witał tych i owych, bo mu schlebiało, że Wilno rośnie w siły i ludność, a kupcy szukają jego opieki.

Już się nawet wybrał przed wieczorem dla oglądania towarów, gdy z nagle straż z baszty uderzyła hasło o zbliżającym się nieprzyjacielu.

Jakoż po chwili powiało kurzawą od Pohulanki a wnet potem usłyszano dzikie wrzaski i gwałtowny tętent. Zawarto wnet bramy obu zamków, Wojdyłło objął dowództwo w górnym, a sam Jagiello w dolnym zamku. Nagle stało się coś nie-

spodziewanego. Oto owe gromady rzemieślników przypadły do wozów niby kupieckich i na gwałt poczęły się zbroić orężem tam ukrytym.

— Zdrada! zdrada! — rozległ się okrzyk w grodzie i obu zamkach.

Ale już było zapóźno. Oddział wojsk Kiejstutowych wpadł jak burza od Trockiej bramy i łamiąc wszystko po drodze, siał śmierć i przerażenie dokoła; ów tłum zaś zbrojny pieszy przypadł do bram zamkowych i wysadził je w pierwszym zapędzie. Szczupła garść żołnierzy Jagielly legła przy boku swojego pana, a jego porwano i zawarto w jednej z izb zamkowych, przydając mu straż jako jeńcowi.

Wojdyłło jeszcze się bronił czas jakiś w górnym zamku, lecz i on wkońcu uległ przemocy, ile że nie brakło i zdrajców mściwych, którzy go odstąpili, radzi widzieć jego poniżenie. Wrzucono go też bez ceremonii do głębokiego lochu, kędy sadzano największych zbrodniarzy.

Ale na tem się nie skończyło. Stary Kiejstut, zajęty opieką nad księżną Olgierdową w zamku, nakazał był wprawdzie zebranie i uspokojenie żołdactwa, ale okrutny Jurga nie myślał o wykonaniu tego rozkazu. Dla niego była to uczta prawdziwa z krwi przelanej i łupów zdobycznych. Więc też wkrótce szerokie łuny pożarne rozlały się nad miastem w pomroce wieczornej, a jęki i wrzaski

rozlegały się zewsząd. Rozjuszono i dzikie żołdactwo mordowało bez pamięci i rabowało bez uwagi.

Aksena z nieodstępną Pojată zbiegły w pierwszym popłochu do świątyni, ale i tu wkrótce ściągnęły pościg na siebie. Rabusie wpadli do świątyni w nadziei bogatego łupu, a kilku z nich złakomił bogaty strój Akseny.

Już przypadli do niewiast z wrzaskiem i groźbą, gdy Trojdan, wydarlszy miecz najbliższemu, dzielnie stanął w ich obronie i odegnał napastników. Rycerska Aksena również uzbroiła się niezwłocznie i postanowiła wracać na zamek, by walczyć przy boku brata i małżonka.

Zaledwo udało się Pojacie wytłomaczyć jej, że w zamku nikomu już nie pomoże, a siebie narazi na zgubę niechybną.

Ale i w świątyni było niebezpiecznie, bo co chwila wpadały kupy rozbastwione i na nic nie baczone, a obok tego Trojdan teraz przypomniał sobie groźby Sundsteina i zapowiedź stawienia się do świątyni.

Gdy przeto obie strwożone niewiasty tuliły się do niego, jakby szukając opieki, wspomniął na szczęście o cichym i ustronnym klasztorze OO. Franciszkanów i tam ruszył niezwłocznie, sunąc przez znane sobie zaułki. Ciemność nocy kryła ich przed napastnikami, więc stanęli wkrótce przed furta niepewni, jakiego rodzaju przyjęcia doznają.

Jakoś dość długo pukali nadaremnie, żaden szmer nie odpowiadał z wewnątrz.

— Czyżby ich pobito? — pomyślał Trojdan i wtedy przypomniał sobie hasło udzielone przez wiernego Wszebora. Bez namysłu uderzył silniej w furkę i powiedział wyraźnie:

— Miłość i poświęcenie!

Jeszcze nie zdążyły go spytać niewiasty o znaczenie tych słów, gdy furka się otworzyła, a siwy starzec z pochodnią ukazał się w progu i w milczeniu wprowadził ich do środka.

Po chwili znaleźli się w izbie zwykłej, niedużej, gdzie z jednej strony było małe wzniesienie, a na niem krzyż drewniany i kilka takichże lichtarzy.

Trojdan wszedłszy ukląkł pobożnie, a przelekle niewiasty ponownem strachem zdjęte z niepokojem i nieufnością patrzyły naokół, domyślając się, że są w świątyni wrogiej wiary i wobec jej kapłana. I nie myliły się istotnie.

Lecz uspokoiły się łatwo, widząc łagodność starca i jego dwóch towarzyszków, którzy wnet się ukazali; zresztą nie było wyboru i tu postanowiły przeczekać chwilę trwogi i zamieszek.

Tylko Akseną miotał straszny niepokój o losy brata i męża, więc to chciała biedz ku nim, to znowu wpadała w odrętwienie i żalność nieutuloną. Pojata ją pocieszała w miarę sił, bo ją jakoś odbiegła trwoga prawie zupełnie, skoro widziała przy sobie Trojdana i jego ukradkowe, lecz czułe spojrzenia

A na zamku tymczasem działały się rzeczy zgoła nowe.

Lagodny Kiejstut, oburzony wiarołomstwem Jagielly, trzymał go pod strażą, a z nim razem i księżnę Olgierdową, która dobrowolnie chciała podzielać dolę syna.

Napróżno ją starzec prosił i błagał, napróżno dawał surowe rozkazy poszanowania jej skarbów i dworca, księżna została w zamknięciu i żaliła się jeno na brak wiadomości o Aksenie.

Jagiello był zrazu oszołomiony nagłymi wypadkami, lecz po kilku dniach ochłonął i począł rozmyślać nad swoją dolą. I zwyczajem ludzi słabych, nie sobie przypisał winę za wszystko, lecz owszem chciwemu niby stryjowi i nieszczęsnym okolicznościom.

I choć żał mu było matki starej i znękanej, nie ugiął karku przed odwiedzającym ich stryjem, a w głębi duszy karmił się nadzieją, że zwycięskie wojska ze Skirgiellą wnet mu przyjdą na pomoc i wszystko wróci do dawnego porządku.

Ale inaczej się stało. Oto Skirgiello został pobity na głowę, a zwycięski Witold przybył wesprzeć ojca z oddziałem swych Grodnian, chytry zaś Jurga, niechętny zgodzie stryja z synowcem, przyniósł papiery zebrane w zamku i treść ich podał do powszechnej wiadomości.

I były też tam rzeczy niesłychane a przewrotnie przez Wojdyłę ukartowane. Oto Jagiello zo-

bowiazał się oddać całą Żmudź Krzyżakom, natomiast siebie i swoich miał wzmocnić zaborem Trok, Grodna, Nowogródka i Połocka.

Więc napróżno się wstawiał Witold za miłym sobie Jagiellą, stary Kiejstut opłakał tę zdradę synowca i karę postanowił nieodwołalnie.

A więc go wysłał ze stolicy wielkoksiążęcej i związanych z nią posiadłości, natomiast wyznaczył mu księstwo Witebskie, a starożytne Krewa za siedzibę.

A stało się to tem łacniej, że poważna księżna Olgierdowa zmarła z żalu w dobrowolnem więzieniu. Po uroczystym pogrzebie zwłok księżnej, jeszcze butny i w duchu poprzysięgający zemstę Jagiello szedł sobie precz z zamków ze skarbami i szczupłym dworem na owo wygnanie do Krewa, kędy był najstarszy zamek litewski¹⁾.

Kiejstut sam został wielkim księciem, a Witoldowi oddał Troki. Oczywiście przy nowych tych rządach usunięto zupełnie stronników Jagielly, a powołano do pomocy ziemian z prowincyi wierznych Kiejstutowi, wiernych bóstwom litewskim i obyczajom odwiecznym.

Najgorszy los spotkał Wojdyllę, gdyż rozsrożony Kiejstut, w nim widząc sprawcę całego nieszczęścia i zdrady, rozkazał go publicznie obwiesić.

¹⁾ Do dziś dnia przechowany w ruinie, o 10 mil. od Wilna w powiecie oszmiańskim

Nieszczęśliwa Aksena, ukryta w zaciszu klasztoru, nic nie wiedziała o losach brata i męża.

VII.

Trojdan wnet po przybyciu jął radzić z zakonnikami o ocaleniu przyprowadzonych niewiast, nie tając, jak znacznego są rodu i stanowiska. A wtedy ojcowie się spostrzegli, że to może te same niewiasty, o których im wspominał natrętny Sundstein, który to właśnie miał je sprowadzić, a jedną z nich ochrzcić.

— O lotrze wyrodney! takiż to mnich z ciebie?
— zawołał oburzony Trojdan.

— I my go znamy, miły bracie, nie od dziś, to też nie puszczałeś was z obawy Krzyżaków, a i teraz ich tylko patrzeć, a wtedy biada nam wszystkim — odparł jeden ze starców.

— Więc radźcie, ojcowie, bo mi nie przystoi porzucać niewiast na zgubę, ile że jedna z nich jest córką Krewekrywejty.

— Bacz synu, abyś, ratując dziewczkę, sam nie podał się w podejrzenie co do swoich zamiarów w gronie pogan — upomniał mnich.

— A już mi też i żywot niezbyt miły — ozwał się żałośnie młodzian.

Wtem rzekł najstarszy zakonnik, niby przełożony w ten małym zgromadzeniu:

— Nie widzę innej rady nad tę, iżbyśmy się udali nad Wilię naszą drogą tajemną, ale zawią-

żemy wam oczy i weźmiemy słowo, iż tego sekretu nikomu nie powierzycie. gdyż ta droga, to nasze zbawienie przed Tatarami i Krzyżakami, ba! nawet i przed Litwinami, rozsrożonymi podczas napadów.

Zrazu Aksena oparła się temu projektowi, choć Pojata była powolną, lecz wnet usłyszano od iurty gwałtowne dobijanie się.

— Niechybnie Krzyżacy! — szeptali zakonnicy między sobą.

Wtedy zdecydowali się zbiegowie szybko i z zawiązanymi oczyma dali się wieść zakonnikowi przez długi, ciemny i wilgotny kurytarz podziemny.

— Tędy uchodzimy bezpiecznie, ilekroć obawiamy się napaści, tu również ukrywamy nasze ubogie mienie, nie mając dotąd ani godziny spokoju tak w dzień, jak i w nocy — opowiadał starzec idący przodem z pochodnią i odwiązał oczy idącym.

— Przecież Jagiello nie prześladowuje chrześcijan — wtrąciła nieśmiało Pojata.

— Tak, on nie, lecz za lud ręczyć nie może, bo jedna iskra często w nim zapala nienawiść straszną dla krzyża, który został znienawidzony z powodu Krzyżaków.

— Więc co was zmusza, dobry starcze, do narażania swego życia w tej naszej ziemi? — spytała Aksena z niejaką obawą.

Na te słowa starzec odwrócił się ku idącym za nim i wznosząc pochodnię w górę, odrzekł z prostotą:

— Nas zmusza miłość jedyne go Boga, którego wielbimy.

A tak był w tej chwili piękny ów siwowłósy starzec, ubogo odziany, z oczyma pełnemi dobroci i zapалу, że obie niewiasty odtąd nie widziały w nim już wyznawcy wrogiej wiary, lecz opiekuna życzliwego.

Więc szły dalej spieszenie i znalazły się w końcu kurytarza w dużej pieczarze, do której już się przedzierał świt dzienny, a wilgoć zdradzała bliskość wody.

Jakoż zakonnik wskazał małe czółno w pobliżu ukryte, a zarazem ujrzeli szeroką wstęgę srebrzystej Wilii.

— Czy popłyniemy w dół rzeki? — zapytała Pojata.

— Tak, będzie to droga najbezpieczniejsza.

Dziewczę było uszczęśliwione.

— Aby na tamtą stronę się przedostać, to i piechotą zdążymy do Kiernowa, a tam wszyscy będziemy bezpieczni.

Ale zakonnik postanowił jeszcze ich spuścić o mil parę od miasta, obawiając się słusznie luźnych żołnierskich oddziałów strażniczych.

Więc siedli w milczeniu i popłynęli w dół rzeki szybko, kiedy i Trojdan przyłożył ręki do wiosłowania.

Już słońce ozłociło przepyszne gaje i lasy nad-

rzeczne do połowy, kiedy opuścili czółno, pożegnani błogosławieństwem zakonnika.

Odtąd musieli iść pieszo nad brzegiem rzeki, a było tej drogi jeszcze mil cztery z okładem. Pojata szła raźnie i lekko, bo spieszyła do ukochanego ojca i ulubionej siedziby, za to Aksena wyczerpana wypadkami nocy i moralnie osłabiona, a pieszej pielgrzymki nie zwykła, musiała często wypoczywać.

Na szczęście drożyna wiodła przez kraj niemal zupełnie niezamieszkały, choć prześliczny i pełen niewyczerpanych powabów. To też Trojdan zapomniiał o troskach i całą duszą poił się wdziękami przyrody, pożądliwie ścigając oczyma śliczną Pojatę, która zdawała się być jakimś bóstwem oniekuńczem tych malowniczych gajów.

Niewinne dziewczę, gdy odbiegało od boku Akseny, wnet igrało jak ptaszę, a pełnemi garściami rwało wonne zioła i kwiaty. Poczem stawało zarumienione przed przyjaciółką i znowu łzą rzewną jej oczy zabłysły, a Trojdan patrzył i niby śnił na jawie. Za pokarm mieli chleb zakonników i nieco jagód uzbieranych przy drodze, a za napój wodę źródlaną.

Od napaści dzikiego zwierza Trojdan miał miecz pod suknią ofiarnika, Aksena zaś sztylet, z którym się nie rozstawiała.

Tak uszli szczęśliwie już połowę drogi, gdy zaniepokoiły ich jakieś ruchy i szmery z obu stron

drogi. Napróżno Trojdan wchodził w gąszcz leśny raz i drugi, nic wykryć nie zdołał. Aż tu znowu się zdało, że ktoś przebiegł w pobliżu, a nawet uszu wędrowców doleciał głuchy tętent kopyt.

Szli dalej trwożni i zbici w gromadkę, myśląc o łosiach i jeleniach, gdy nagle na odkrytej polance ujrzeli pastucha pół leżącego przy pniu obalonym. Na razie to ich przejęło jakąś otuchą i szli śmielej, lecz jakże się przerazili, gdy ów pastuch nagle skoczył ku nim, świecąc zbroją ukrytą pod odzieżą prostaczą i wydawszy przeraźliwy świst, porwał Pojętę w pół.

Trojdan skoczył z mieczem na obronę, lecz wnet wypadł drugi napastnik, w którym poznano komtura Sundsteina. Zwarli się tedy z sobą, a Akse-na usiłowała nieść pomoc Pojacie; ostatecznie rezultat walki mógłby się skończyć dość smutnie, gdyż Trojdan już otrzymał ranę w rękę, gdyby nie pomoc dwóch nowych rycerzy, z których jeden napadł komtura, a drugi jego towarzysza.

Nie upłynęło dwóch lub trzech minut, kiedy obaj podstępni Krzyżacy leżeli już skępowani, jako jeńcy.

Wybawcą okazał się Sławeńko z towarzyszem, w te strony wysłany przez Kiejstutą na czaty. Radość tedy była ogromna z obu stron, a Sławeńko czuł się szczęśliwszym od wszystkich z przyczyny, iż los dał mu być pomocnym do ocalenia ukochanej dziewczicy.

Niezwłocznie ruszyli do samotnej, leśnej sadyby, gdzie byli gościnnie przyjęci przez oboje gospodarstwa, tu zamieszkałych dla dozoru gaju świętego. — Wypoczęli tedy należycie i posilili się, poczem rozpytawszy o drogę, mieli ruszać dalej, kiedy Sławeńko ofiarował im swoje konie i opiekę.

Lecz na to prawie oburzyła się Aksena, widząc w nim dworaka Kiejstuta, a więc ciemiejąc brata i małżonka i choć słabsza od towarzyszków, nagliła pierwsza o dalszą podróż.

Lecz Trojdan prosił o chwilę cierpliwości, gdyż chciał wiedzieć, co pocznie Sławeńko z Krzyżakami.

Naglony Sundstein oświadczył beczelnie, iż on już od kilku dni krążył po tej drodze, czuwając nad bezpieczeństwem Pojaty, lecz temu nikt nie wierzył. Wszakże zarówno poetyczny lutnista jak i Trojdan w sukni ofiarnika, nie mieli ochoty kłaść się krwią występnych, więc porzeczano na innej karze.

Oto dozorca gaju przyniósł na poczekaniu dwie młode ostrugane brzoźki i te przesunięto przez rękawy obu Krzyżakom po jednej tak, by tworzyli ów znienawidzony krzyż. Tego dokonawszy, zawiesili krzyże między drzewami.

— Czekaście tu, zbóje, aż was kto uwolni, lecz nie krzyczcie, bo pełno niedźwiedzi w lesie — upominał ich dozorca na pożegnanie.

Poczem niezwłocznie ruszono w drogę, którą można już było odbywać spieszniej dzięki wska-

zówkom dozorczy. Jakoż mało co zarwawszy cichego i pogodnego wieczora, stanęli u stóp słynnych wzgórz kiernowskich, na których sterczały jeszcze obszerne, lubo całkiem opuszczone budowle warownego zamczyska i ludnych niegdyś dworców.

Tu zamieszkał Lizdejko już od lat kilku w otoczeniu najwierniejszych starych kapłanów i oddanej służby, pieszcząc myśl przeświadczeniem o wielkości i potędze odwiecznych bogów Litwy, a serce — uczuciem szczerego przywiązania do ukochanej Pojaty.

Lecz od dni kilku smutnie płynęły godziny osamotnionemu starcowi; z Wilna coraz to przychodziły przerażające wieści o napadzie i gwałtach, a znikąd nie można się było dowiedzieć o losach Pojaty. Więc niespokojny Lizdejko słał gońców jednych za drugimi, to znowu zrywał się trwożny, by jechać ku Wilnu i osobiście rzeczy dojrzeć na miejscu.

Właśnie w jednej z chwil takich, kiedy napełniał służbę o konie i pojazd, w mroku wieczora wędrowcy stanęli w izbie, a ukochane dziecko z okrzykiem radości przypadło do kolan starca.

Po czułem powitaniu córki, witał Lizdejko z należnem uszanowaniem Aksenę i szczerą życzliwością Trojdana, którego już przedtem lubił za przykładowe sprawowanie obowiązków i często za wzór innym kapłanom młodszym przedstawiał.

— Witajcie mi wszyscy, drodzy goście moi, niech dom mój i dostatki będą waszemi, a zażywajcie tego w spokoju, gdyż stary Lizdejko jeszcze potrafi was tu osłonić przed wszelką napaścią, a nieco później pomyśli także o sprawie ukochanego Jagielly, jak również i o was, nieszczęsnych wygnańcach.

A miał prawo tak mówić sędziwy arcykapłan, bo mu jeszcze żywo stały w pamięci te czasy, kiedy podnosił na stolec¹⁾ wielkich książąt i im rad, a często i opieki udzielał.

Teraz atoli był jeno uprzejmym gospodarzem a całą swą usilność zwrócił ku temu, by jego goście odżywili się i należycie wypoczęli po ciężkiej drodze i przebytych wypadkach.

Najwięcej potrzebowała tego Aksena, trawiona ustawiczną gorączką i niepokojem, lecz jej to właśnie najmniej pomódz było można. W ciągu kilku dni następnych przyszły wieści z Wilna już niemyłne, a wśród nich wieść o śmierci księżnej Olgierdowej, wygnaniu Jagielly do Krewa i straceniu Wojdyłły.

A choć służbie surowo zakazał Lizdejko, by tym wieściom nie dano przystępu do Akseny, choć Trojdan i Pojata ustawicznie starali się ją rozerwać spacerem w ślicznych gajach i miłą rozmową, nieszczęsna rychło dowiedziała się o wszystkim.

¹⁾ Stolec — krzesło obrzędowe, niby tron.

Odtąd, póloblakana z bólu i gniewu, zamknęła się w sobie i trawiła wewnątrz, tylko oczy jej chwilami gorzały gniewnym płomieniem, a usta zaciskały się coraz silniej.

Daremnie Lizdejko rozpoczął starania przez listy i posły, aby przy pomocy wiernych kapłanów i znajomych książąt i panów, wpłynąć na odmianę losów Jagielly. Daremnie ją upewniał o dobrym skutku swych starań i prosił o cierpliwość, — Aksena szarpała się, niby ptak w klatce uwięziony i drżała gorączką czynu i żądzą pomsty nad wrogami.

Aż przyszła chwila, gdy w samotnej przechadzce po wałach zamczyska ujrzała babę żebraczkę i z nią, nie wiele myśląc, uszła przebrana wprost do Krewa.

Zmartwił się tem okrutnie Lizdejko i podwoił gorliwość w tajemnej walce przeciw Kiejstutowi. Za to Trojdan i Pojata, długie godziny dnia spędzając z sobą, zdawali się zapominać o świecie całym.

Dzięki troskliwym staraniom Pojaty, rana Trojdana szybko się zagoiła, lecz Krewekrywejto nie dał mu wracać do miasta, słusznie przypuszczając, że straszny Jerbut może wziąć pomstę z młodziana za zbiegostwo od poświęconego ołtarza.

— Rychło sam ruszę ku Wilnu, to i ciebie wezmę, a tak ci będzie bezpieczniej.

Trojdan musiał być posłusznym. Dziwnych to doświadczał on teraz zmian w swej duszy. Chwi-

lami budziło się w nim wspomnienie owych cudnych zarysów niewieścich i swego posłannictwa wśród pogan, to znowu cały tonął w ślicznych oczach Pojaty i jej niewinnem obcowaniem karmił się w słodkiem upojeniu i zapomnieniu o świecie. A czasem mu się zdawało, że to ciąg dalszy czarownego snu jakiegoś, że Pojata to ta sama Jadwiga, którą pieścił w sercu od tak dawna.

Nieraz szli z sobą we dwoje na łąki w poświęcone gaje i rozmawiali, niby brat z siostrą, o bólach i nadziejach życia, a kwiecie wonne uścielało im drogę i śpiew ptasząt wtórował ich poufnym zwierzeniom.

Było im dobrze, byli szczęśliwi.

Aż przyszedł dzień, gdy drżący i zbołały Liздеjko okazał im papier, otrzymany od Kiejstuta z Wilna, mocą którego został złożony z urzędu Krewekrywejty, a na jego miejsce mianowany podstępny Jerbut.

— Więc mię na starość odrzucono, niby łachman zdarty. O! bogowie, widzę teraz już jasno, że nieszczęście zawisło nad Litwą i wiernym jej ludem; okrutny Jerbut będzie dbał o własne dostatki i wywyższenie, a wasze ołtarze, ogień święty i gaje pójdą w poniewierkę, bo serca litewskie ku czci waszej wyziębną.

Trojdan na to odrzekł spiesźnie:

— Więc trzeba mi natychmiast do świątyni, mój ojczy, a nie dam wam zrobić takiej krzywdy, która będzie krzywdą wiernego ludu.

— Daremniebyś siebie tylko narażał, pomnij, że teraz możesz być surowo karanym przez Jerbuta.

Lecz po chwili umiarkował się starzec w swej trosce o ulubionego ofiarnika i odrzekł łagodnie:

— A jednak dla dobra wiary trzeba, byś tam pospieszył, więc nie śmiem cię zatrzymywać. Więc idź, mój synu, a pomnij, że dobrą pamięć i wiernych przyjaciół zostawiasz w Kiernowie.

To mówiąc, czule uścisnął młodzieńca, poczem wyraził chęć samotności, by mógł jeszcze zebrać dla niego ostatnie zlecenia do wiernych sobie kapłanów.

Więc Trojdan szedł żegnać Pojatę i musiał przywołać na pomoc całą moc swej duszy, aby nie ugiąć się wobec jej łez i czulego rozstania. Żegnała go niby dobra siostra, lecz mu się zdało, że inne, gorętsze uczucie jego pierś rozpiera i może znagła wybuchnąć, ją za sobą porywając.

To też dnia następnego jeszcze przed świtem pożegnał Kiernów, raczej uciekając przed szczęściem kochania, niżli pragnąc zawieść tak szczerą ufność sędziwego starca, płacąc mu niewdzięcznością za jego dobroć.

VIII.

W groźnym i obszernym zamku krewskim nudno wlokły się dni nieszczęsnemu Jagielle. Lubo zostawiono mu pozorną swobodę, trudno mu było z niej korzystać, skoro ludzi miał z sobą jeno garść małą, a obok tego kilku stróżów w zamku, którzy ciągle baczenie dawali na niego i otoczenie.

Dopiero przybycie Akseny dodało mu otuchy i lepszej wiary w przyszłość.

Jakoż obrotna i energiczna niewiasta wnet ujęła w swe ręce rządy na zamku i zdołała sobie zniewolić nieokrzesanych i prostaczych stróżów. Odtąd Proksa, Bilgen, Mostew i Żybinta, lubo niemili, a nawet wstrętni przez ciągle obcowanie, stali się jednak powolnem narzędziem w jej ręku i wnet rozpoczęto inne życie na opuszczonym zamku.

A więc łatwo dowiedziano się przez posłów, że nie wszyscy w Wilnie radzi są z rządów Kiejstuta; owszem, wielu było takich z liczby dworzan i siug przedtem Jagielly, którzy szczerze mu współczuli i tylko z obawy przed Kiejstutem milczeli do czasu, inni zaś kryli w sobie podobne uczucia, nie wiedząc, jak i w czem możnaby dopomódz Jagielle.

Ruszono tedy niezwłocznie zasobnych skarbów jego i rozpoczęto szerokie a potajemne starania. W Wilnie samem łatwo znaleziono oparcie w Hamiltonie, dowódcy zamku górnego, który zajął to miejsce po Wojdyle.

Rozgorączkowana Aksena odżyła w nadziei rychłej walki i pomsty, a Jagiello dał sobą powodować w zupełności.

Wkońcu nadeszła długo oczekiwana sposobność. Korybut siewierski, jeden z braci Jagielly, zachęcony przez Lizdejkę, podniósł bunt przeciw Kiejstutowi i jego zwierzchnictwu. Stary bohater ruszył natychmiast na poskromienie buntowniczego synowca, a Hamilonowi zdał władzę nad obu zamkami i miastem.

Można się było jeszcze obawiać oporu ze strony mieszkańców miasta i jego okolic, lecz i tę przeszkodę usunęło całkiem nieprzewidziane zajście.

Oto Jerbut, teraz już arcykapłan, wnet po wstąpieniu na urząd, rozpostarł jeszcze surowsze rządy w świątyni. Zdarzyło się nawet, że raz nakazał rewizję izb zamieszkiwanych przez ofiarników i wtedy, o zgrozo! w celi Trojdana wykryto tajemniczą skrzynię, w której znaleziono bogato oprawny wizerunek nieznaney a pięknej niewiasty.

Podług sposobu życia i obowiązków kapłańskich, było to już przestępstwo nie małe, a stało się większem, gdy Jerbut i kapłani, jego zausznicy, rozpuścili pogłoskę, że owa niewiasta musiała być za życia zaklętą przez młodego ofiarnika w ów metal i ozdoby obrazu.

Słyszac podobne wieści, wierny lud zebrał się u progów świątyni i tam dowiedział się z bólem,

że świątynia została zamknięta, jako znieważona przez ów obraz i niecnego ofiarnika.

Gdy wierny lud, utęskniony do swych bogów, jął płakać i burzyć się, Jerbut ogłosił, że świątynia nie prędzej zostanie otwartą, aż bóstwa będą prześlągane ofiarą życia przestępcy. W tym celu wydał najsurowsze rozkazy szukania i ujęcia Trojdana.

Odtąd imię Trojdana było już na ustach wszystkich i lubo dotąd tak lubione, stało się ofiarą powszechnej nienawiści.

Można sobie wyobrazić, jakie było zdumienie i radość ukryta Jerbuta, gdy służba przyboczna pewnego wieczora przywiodła przed niego młodzieńca, który sam dobrowolnie oddał się w jego ręce.

Niezwłocznie tedy rozkazał go wtrącić do lochu i najstarszym kapłanom osądzić jego przestępstwo. Była to oczywiście tylko czeza forma, bo w duszy już dawno postanowił śmierć dla Trojdana.

Jakoż rada kapłanów wydała wyrok skazujący Trojdana na śmierć przez spalenie na stosie.

Okrutny Jerbut w przekonaniu, że podobna kara podniesie w oczach ludu jego władzę i powagę, nakazał ją wykonać uroczyście i publicznie na placu przed świątynią w najbliższe święto, kiedy można się było spodziewać wielkiego napływu ludu okolicznego.

O tem wszystkim również wiedziano na zamku krewskim. Gdy więc okoliczności tak dobrze sprzyjały, postanowił Jagiello dłużej nie zwlekać

i wnet zebrał swoich Witebszczan, niby na wyprawę łączną z Kiejstutem, a Aksena powiadomiła Hamilona, aby ze swej strony wszystko miał w gotowości.

Ponownie tedy w tak krótkim czasie zawisły czarne chmury nad grodem Gedymina.

A Trojdan siedział opuszczony w lochu, gotując się na śmierć pewną.

Ale nie przestał piekielny Jerbut na tej jednej ofierze, on postanowił za jednym ciosem obalić starego Krewekryweję, którego wpływów mocno obawiał się dla siebie. Z szatańską tedy zręcznością skorzystał z uwagi jednego z kapłanów przy oględzinach owego obrazu Trojdana, że dziewczica jest podobna do Pojaty i tę ostatnią wnet wskazał, jako spółniczkę zbrodni znieważenia świątyni.

A nie brakło i świadectw pozornie usprawiedliwiających to przypuszczenie. Oto wiadano już powszechnie, że Trojdan wywiódł w popłochu Pojatę ze świątyni, że następnie kędyś kryli się, aż przybyli do Kiernowa.

Wprawdzie tu i owdzie dawały się słyszeć głosy obrony za niewinną Pojatą, lecz Jerbut stanął wobec ludu groźny i nieugięty, więc też owe głosy wkrótce zamilkły w ogólnej ciżbie i narzekaniu na zamknięcie podwojów świątyni.

— Niech zgina razem, a wtedy świątynię otworzę i bóstwo prześlągam — rzekł ostatecznie Jerbut.

I tyle było śród Litwinów przywiązania dla swych bogów, tyle — wyznajmy szczerze — zaborów i ciemnoty, że tłum uległ temu wyrokowi, a pewna część niecierpliwie oczekiwała na spełnienie niezwyklej kary i stąd ciekawe dla siebie widowisko.

Tak to tłum często obalamucony przez występne jednostki, staje się nawet dzikim i okrutnym.

A wyrok taki najsilniej dotknął Trojdana. Niczem dlań była śmierć sama, lecz mógłże pozwolić na to, aby dziewczę niewinne ginęło przez niego, aby cios śmiertelny ugodził w Lizdejkę, który go przyjmował u siebie z taką miłością.

Napróżno tłumaczył się, a nawet błagał i zaklinał Jerbuta i sędziów, aby oszczędzono dziewczę niewinne — wyrok został niewzruszonym. Więc bił głową o mur i rozszalały rozpaczą, stokrotnie siebie obwiniął za lekkomyślność w postępowaniu, to znowu on, niedawny ofiarnik pogański, rzucał się na kolana i gorąco błagał Boga o cud, o łaskę dla niewinnej Pojaty.

A dzień naznaczony zbliżał się nieubłaganie.

Stary Lizdejko, nic nie wiedząc o losach Trojdana i posądzeniu Pojaty, wiedziony pobożnością niewygasłą, przyjechał do stolicy, aby złożyć ofiarę i odprawić modły w świątyni.

Wziął także z sobą Pojatę, jak zwykle.

Gdy wjechali do miasta, wnet otoczył ich tłum i ten, odrazu ujęty widokiem starego Krewekre-

wejty, nie szczędził mu oznak czci i uszanowania. Tłum ów rósł co krok, rósł z każdą chwilą, aż pojazd stanął u podwojów świątyni.

Gdy te znalazł zamknięte, uniesiony gniewem starzec zaklął swoje bogi, a tłum podniecony wyważył podwoje. Lizdejko zapomniał, iż już nie jest naczelnikiem wiary i szedł wspaniały przed święty ołtarz ofiarny, oświetlony niegasnącym Żniczem, aby natychmiast odprawić modły i zwyczajne ofiary.

Niespodzianie znalazł się i orszak kapłanów, którzy zbiegli od boku Jerbuta.

Już modły pobożne rozbrzmiewały w świątyni, już wonne kadzidła wzbiły się w dymach, gdy przypadła do ojca niby obłąkana Pojata z okrzykiem boleści:

— Ojcze, ratuj Trojdana, który oczekuje śmierci w więzieniu!

Poczem padła u nóg jego bez zmysłów. W pośrochu zaledwie dowiedział się Lizdejko o przyczynie skazania i przejęty najwyższem oburzeniem, ruszył niezwłocznie do więzienia.

Straż nie śmiała mu stawić przeszkód, choć już zewsząd miasto poprzedniego uwielbienia, głośny pomruk szedł z tłumu, a ten i ów gadał mu o obrazie, który miał być odbiciem oblicza Pojaty, a raczej jej zaklęciem.

Niebawem wstąpili oboje do lochu.

— Gdzie jesteś, mój synu? — zawołał starzec.

— Tu; żegnam cię na wieki, mój ojczy! — odparł Trojdan głosem bólem obrzmiałym i bezwładnym, padając do stóp starca.

— Synu! — rzekł starzec głosem drżącym — popełniłeś błąd wielki, mnie wyznaj przynajmniej, co ten obraz znaczy?

— Przysięgam ci na cnoty twej córki, że nie ma żadnego związku z Pojata, która jest czystą, jak Niebo. Nieomal pragnę dziś śmierci dla siebie, bo ona niewinność twej córki wykaże, lecz nie zmuszaj mię do wyznania, co ten obraz oznacza, gdyż tego uczynić nie mogę.

— Więc zginiesz nieszczęsny, a córka moja wraz z tobą.

— O! ratuj go, mój ojczy! — wołała łkając Pojata.

— Nie wiele ja mogę, drogie dziecię, szczególnie teraz, gdy odjęto mi naczelne stanowisko, gdy nawet Kiejstuta niema na zamku, a srogi Jerbut zarówno godzi w Trojdana, jak i we mnie.

— Więc i zginę razem z Trojdanem! — odrzekło dziewczę z mocnem postanowieniem.

— Opamiętaj się dziecię! Wszak ta twoja gorliwość jeno bardziej was oboje w oczach kapłanów i Jerbuta obwinia! — upomniał starzec głosem złamanym.

— To mię nie powstrzyma, gdyż mam przekonanie, iż robię dobrze, ratując przyjaciela. Zostanę nawet tu w lochu i podzielę los Trojdana

A wtedy zrozpaczony młodzian upadł przed nią na kolana i błagał, aby go zostawiła własnemu losowi.

Ale Pojata pozostała głuchą na wszelkie przełożenia, tylko po chwilowym namyśle postanowiła wraz z ojcem udać się po pomoc i opiekę do Hamiltona.

Więc znowu błysnęła nadzieja ratunku, gdyż ów chętnie wysłuchał prośb byłego Krewekrewety i posłał wnet strażę do lochu i przed świątynię, aby wstrzymano wymierzenie kary na winnych, a to z powodu, iż nie godzi się w ten sposób znieważać dzień tak uroczysty.

A gdy trwożna Pojata biadała nad tem, iż na jutro ponownie miecz kary zawisnie nad Trojdanem, Hamilton odrzekł wymijająco:

— Dzień jutrzejszy wiele zmian może nam przynieść, nawet zgoła nowe, a tak silne rządy, wobec których umilknie powaga Jerbuta.

Wszakże i to już było dobrze, że nikt nie ważył się myśleć o śmierci Pojaty, choć Jerbut i oddani jemu kapłani podżegali tłum do tego.

Gdy ranek dnia następnego zabłysnął, tłum ludu obległ świątynię i plac przed nią rozściełający się, a nawet siedł tam również cały orszak kapłanów, a wśród niego przyniesiono uroczyście Jerbuta, blisko którego siedł jeden z ofiarników, zbrójny w ostry topór, gdyż ostatecznie postano-

wiono nie spalić winowajcę, lecz ścięciem dać ni-
by na ofiarę bóstwom.

Pojata z ojcem, miotana bólem i rozpaczą, śle-
dziła za wszystkim z okien zamku dolnego, śląc
co chwila do Hamilona i nalegając o ratunek.

On zaś wskazywał na liczne swe straże roz-
stawione na placu, a wzrokiem zdawał się spo-
glądać co chwila na południe, jakby w stronę zam-
ku krewskiego.

Już dziewczę widziało, jak kapłani ustawili się
wkoło, a wnet przywiedziono z lochu bladego i zmi-
zerowanego Trojdana, gdy nagle tłum zebrany na
placu zakołysał się niby fale jeziora, a nad wszyst-
kiem i wszystkimi wzbił się w górę gromki i prze-
rażający okrzyk bojowy. Jeszcze chwila i rozległ
się gwałtowny tętent koni galopujących, tumany
pyłu okryły tłum cały, a okrzyki wojenne zmieszały
się z wrzaskiem i jękiem bitych i tratowanych.

Lecz oto wiatr zniósł na chwilę kurzawę i Po-
jata ujrzała na czele oddziału napastniczego rycer-
ską Aksenę, przybraną w zbroję i szyszak, a z rę-
ką w goły miecz zbrojną.

— Za mną, chobrze Witebszczany! śmierć
mordercom Wojdyłły! — wołała, wiodąc swój od-
dział na tłum i kapłanów Jerbuta.

W popłochu nikt nie myślał o obronie a straż
zamkowa niby umyślnie zdawała się nie wiedzieć,
co się dzieje dokoła.

Więc oddział konny rozbił wnet cały tłum na pojedyncze uciekające gromadki, wielu stratował i wielu mieczem poranił. Plac wnet opustoszał, a tuż rozległy się głosy trąby i radosne okrzyki powitalne — to Jagiełło jechał tryumfujący na czele nowego oddziału.

Jakoż bramy zamkowe stanęły przed nim otworem niby przed gościem upragnionym, a straż zamkowa zagarniając z sobą Trojdana niezwłocznie wstąpiła za nim na podwórze.

Uwiadomiony Jagiełło o losie, jaki czekał Trojdana, rad był okazać mu swą łaskę, lecz jednocześnie pytał o ów obraz i kazał go natychmiast pokazać.

Gdy rozkaz spełniono, długo patrzył ciekawie na piękny wizerunek niewieści i niemal ze zazdrością widział, jak Trojdan, skwapliwie zabrawszy obraz, uszedł do zamieszkiwanej przez siebie izby przy świątyni.

Nie było zresztą i czasu na rzeczy tak błahe. Wraz z powrotem do władzy, czekały go niezliczone obowiązki przyjęcia wiernych sprzymierzeńców, książąt i panów, a obok tego należało niezwłocznie pomyśleć o dalszej walce z Kiejstutem i Witołdem, którzy przecież mając siły dość znaczne, mogli się pokusić o zwycięstwo i ucieżenie grodu i zamków.

Wszakże już w dni kilka wspomniał Jagiełło ponownie o obrazie i jako zawsze był rad wdzię-

kom niewieścim, a onej dziewicy jeszcze więcej z powodu podobieństwa do Pojaty, rozkazał stanąć przed sobą Trojdanowi wraz z tajemniczym wizerunkiem.

Młodzian rozkazu usłuchał, lubo trochę zaniepokojony o swój skarb.

— Jak się masz, żwawy chłopaku! Czyś się już obaczył, że jeszcze żyjesz cały i zdrowy? — pytał Jagiełło wesoło.

— Podwójnie się cieszę, miłościwy panie, że życie moje winienem szczęśliwemu powrotowi twojemu do należnej ci władzy.

— Podobno to ten obraz takiej biedy cię nabawił? Mów-że, jest-że w samej rzeczy tak szkodliwym?

— Ani trochę, panie, chyba że będzie mi wydartym kiedykolwiek — odrzekł spokojnie Trojdan, licząc na to, że księżę nie był wolny od zaboronnej trwogi, jak i inni Litwini.

— Więc mów prawdę... kogo ten obraz przedstawia?

Młodzian na te słowa ozwał się znękany:

— Panie, otom miał śmierć nad sobą tak niedawno, a nie rzekłem na podobne pytanie ani słowa, chcesz-że, abym dziś stracił twą łaskę, bo nie mogę uczynić zadość twemu rozkazowi?

— Osobliwy z ciebie człowiek! Żali nie wiesz, że śmierć twoją stokroć okropniejszą mo-

gę uczynić? Mów-że, toć Pojata, córka arcykapłana?

— Nie, miłościwy panie, szanuję Pojatę i czczę, jak na to zasługuje, ale daleko jej w godności do osoby, którą ten obraz przedstawia.

— Więc wybierz jedno z dwojga: śmierć lub moją łaskę, którą cię obdarzę, skoro się dowiem, kto jest ta śliczna osoba i gdzie się znajduje.

— Niestety, panie, oddaję moje życie twej woli, ale nie mogę ci być posłusznym.

— Lecz pomyśl, że i tak będę wiedział, co mi potrzeba, gdyż rozkażę wszędzie jej szukać, a znalezionej stawić się przede mną.

— O! panie, luboś potężny i wielki, nie masz mocy żadnej nad nią, gdyż ona cię potęgą przenosi — odparł młodzian z zapalem.

— Więc któż to? czyżby królewna jaka? — nieco drwiąco badał Jagiełło.

Ale Trojdan umilkł znękany.

— Więc mniejsza o jej imię, ale obraz zostanie tu w naszym zamku — postanowił Jagiełło.

Wyrok ten dla Trojdana równał się prawie śmierci, lecz ani jednym słowem nie śmiał mu zaprzeczyć.

I wnet na rozkaz Jagiełły straż ujęła obraz i umieściła w jednej z izb zamkowych, wyłącznie na ten cel oddanej, a książe kazał dać obrazowi wartę, któraby nad nim ciągle czuwała.

Oczywiście było w tem trochę trwogi, rozbu-

dzonej powiadaniem o zaklętej istocie żywej w ów obraz, a Jagiello nie wiele odbiegał pojęciami od innych.

Nie mniej przeto sam książę nie przestawał myśleć o wdziękach onej nadobnej dziewczicy i w sekrecie często przychodził do owej izby zamkowej, ażeby ucieszyć oczy jej widokiem.

A biedny Trojdan w tym czasie, pozbawiony swojego skarbu, zwolna się zwrócił myślą i sercem ku jedynej przyjaciółce, Pojacie, która mu krom życzliwości dawała i przypominała oblicze wydartej, a ukochanej niewiasty.

Za rozkazaniem Jagielly, sędziwy Lizdejko ponownie został przywrócony na stanowisko Krewekrewejty, co dało mu możność otoczyć Trojdana opieką i iście ojcowskiem przywiązaniem.

A niewinna i uroczą Pojata, wolna od podejrzeń i wszelkich myśli ubocznych, żyła jeno chwilą obecną i sercem a myślą garnęła ku młodzieńcowi, choć nigdy nie było między nimi gawędy o kochaniu, choć ich stosunek był wolny od zwykłych figlów zalotnych.

Oto szli ku sobie, niby dusze wybrane i sobie przeznaczone, a ulegające jakiemuś ślepemu wyrokowi.

IX.

Złe się powiodło Kiejstutowi na wyprawie przeciw Korybutowi siewierskiemu, który zamknął się

w grodzie warownym i odparł wszelkie napady; a gorzej jeszcze poszły sprawy, kiedy książęta, poruszeni przez Jagiełłę, zewsząd szli na czele swych drużyn i występowali zbrojno przeciw niemu.

Zrazu sędziwy bohater skoczył gwałtownie w stronę Wilna na pierwszą wieść o zemknięciu Jagiełły z Krewa, lecz przybył już za późno. Postanowił tedy razem z Witoldem bronić dziedzicznych Trok i stoczyć walną bitwę ze zdrazieckim synowcem. Więc spotkały się oba orężne i bratnie zastępy w pobliżu Wilna i stały czas jakiś wrogo przeciw sobie, wahając się przed zbrojnym starciem.

Nareszcie Jagiełło pierwszy zaproponował układy przez brata Skirgiellę i wezwał do siebie Witolda. Ów młody książę, tak niedawno jeszcze szczerze kochający Jagiełłę, uległ i teraz jego złudnym obietnicom i udanemu żalowi i skłonił ojca, by wraz z nim udał się do obozu Jagiełły.

Jagiełło zrazu witał przyjaźnie i okazywał żal i należne stryjowi uszanowanie, aż skłonił obu do udania się na zamek wileński. Lecz tam zagnęła wszystko się odmieniło.

Wnet wpadli zbrojni pachołkowie i ujęli Kiejstutę i Witolda, aby za rozkazem Jagiełły wtrącić ich oddzielnie do więzienia.

Niebawem też wyprawiono Kiejstutę na zamek krewski i oddano nad nim straż tymże prostaczym

i dzikim słuźalcóm, którzy tak niedawno czuwali nad Jagiełłą.

Teraz dopiero poznał Kiejstut mściwość synowca, gdy rzucono go w loch cuchnący, ciemny i wilgotny, a okrutni dozorcy, wraz z dzikimi słowy, rzucali mu jak psu, lichą strawę do jamy.

Lecz krzepił się, jak umiał, sędziwy bohater, licząc na opamiętanie Jagiełły, a trochę i na Witolda, który, zostawszy w Wilnie, mógł umknąć z więzienia i pomyśleć o jego obronie.

Wszakże przepomniął o jednym — o mściwości niewieściej, o nieszczęsnej Aksenie, tak niedawno pozbawionej męża, a teraz dyszącej jeno żądzą pomsty. Przepomniął również i o tem, że Jagiełło lubo nie skłonny do występku i okrucieństwa, łatwo ulegał obcym wpływom i dawał im rządzić w swoim imieniu.

Stało się tedy, że biedny starzec ujrzał raz w swoim lochu rozbestwionych trunkiem: Proksę, Bیلgena, Mostewę i Żybintę, którzy dziko się nagrywając, przyszli, by go wziąć z lochu.

Nie wątpił już, że przyszła nań ostatnia godzina i pragnąc ujść oprawców, własnoręcznie przebił się ukrytym sztyletem.

Tak zginął bohaterski Kiejstut, a wieść o jego śmierci wnet obiegła całą Litwę i żalem przejęła wierny lud i kapłanów, którzy w nim widzieli największą podporę zachwianej wiary pogańskiej.

Jagiello oczywiście zaprzeczył, że stało się to

za jego zleceniem i nawet wydał niezwłocznie rozkazy, aby uroczyście sprowadzić zwłoki stryja do Wilna i tu je uczcić należytym pogrzebem, jak przystało bohaterowi i krwi książęcej.

Lecz nie czekał już na to biedny Witold, jeno umknął z więzienia, przy pomocy oddanej sobie żony i oparł się aż u Krzyżaków. Był to pierwszy krok nawiązania stosunku z największymi wrogami Litwy i Żmudzi i odtąd miał się jeszcze nie raz powtarzać w tej walce braterskiej.

Więc na dzień oznaczony zjechały się do Wilna liczne orszaki książąt i panów, a w dolinie Świętoroga z kłód urąbanych w świętych gajach wzniesiono olbrzymi stos dla bohatera.

Obok zebrał się liczny poczet kapłanów z Krewekrewejtą na czele i wznosił modły, a święcił ofiary bóstwom, tłum zaś ludu szeroko zalegał przestrzenie pobliskie i bolesnym jękiem powitał orszak, wiozący zwłoki Kiejstuta.

Niebawem przybył Jagiełło z całym swym dworem.

Zwłoki bohatera ułożono na stosie, tuż obok przywiązanego łańcuchami jego konia bojowego i ulubione psy myśliwskie i sokoły. A krewni zmarłego i jego wierna drużyna nieśli broń kosztowną, sprzęty domowe, skóry zwierza dzikiego, kły i pazury i wszystko to składali na stosie¹⁾. A płaczki

¹⁾ Tak! był zwyczaj u starożytnych, pogańskich Litwinów.

lały łzy rzewne i głośnemi zawodziły jęki, lud wzdychał i rzucał jałmużny i już jeden z kapłanów gotował się, by podpalić stos uroczysty.

Nagle rozległy się wrzaski i nawoływania.

— A sługę mu dajcie! Gdzież sługa wierny i ulubiony, któryby panu niósł pomoc i w tamtem życiu? Jurgę tu dajcie! Jurgę!

Tłum wył i rozpoczął poszukiwania.

Jurga zaś, zbogacony łupem zdobycznym przy boku Kiejstuta, teraz krył się na stronie i nie miał żadnej ochoty iść żywcem na stos, dla miłości swojego pana.

Więc przebiegły służalec, ujrzawszy jak zwykle smutnego a nawet rannego Sławeńkę, jął mu przekładać, że powinien podzielić stos z Kiejstutem.

— Jam przecie człek z rodziną, a ty samotny, a obok tego i rana twoja musi być śmiertelną. Więc idź, chłopcze, śmiało i wstąp na stos, a pomnij, że imię twoje będzie żyło w pieśni obok imienia Kiejstuta i że je wajdeloci¹⁾ rozsławiają po całej Litwie i Żmudzi, dając je na chwałę i cześć u potomności.

Sławeńko zbolały, słuchał w milczeniu tych słów wykrętnego pochlebcy.

Wtem nowe wrzaski dobiegły do ich uszu.

— Jurgę tu dajcie! gdzież Jurga?

¹⁾ Tak nazywali się wyższego stopnia kapłani.

— Idź-że mój zbawco, a ratuj mnie nieszczęsnego! — błagał ze łzami kusiciel.

— O życie twoje mi nie chodzi, lecz pójde dać cześć i wierne moje służby ukochanemu panu.

I śmiało zbliżył się do stosu.

Lecz sam Jagiello, pomny, że Jurga był głównym doradcą Kiejstuta przy wszelkich napadach, wdał się w tę sprawę, pragnąc śmierci Jurgi.

Rozkazał go natychmiast wyszukać i sprowadzić.

Za chwilę stanął przed nim wylekły okrutnik, a on wtedy jał nad nim pastwić się słowy niby szczerej troskliwości.

— Jakże pan twój, a ukochany mój stryj, ma się obywać bez ciebie, gdy cię miłował nad innych?

— Miłościwy książę! nie godzien jestem tego zaszczytu, bo mię Kiejstut nie lubił; oto Sławeńko, którego wynosił nad innych!

— Porzuć tę skromność, waleczny rycerzu, wiemy jak łacno twoje rady były spełniane, czego dowodem jest choćby ostatnia wyprawa na Wilno. Więc ciesz się, że wkrótce wraz z panem zasiądziesz przy uczcie bogów i będziesz zażywał z niewyczerpanej czary rozkoszy.

Jurga, widząc bliską swą zgubę, padł kornie na kolana i rzewne łzy lejąc, błagał już o darowanie życia, ofiarując w zamian wszystkie swe dostatki, a nawet żonę i dzieci.

Lecz lud, rozwścieczony przeniewierstwem
Jurgi, wnet porwał go siłą i włókł na stos, gdy
nagle przebił się Sławeńko i śmiało wstąpił na stos,
uderzając w struny bardonu (rodzaj lutni).

Gdy tłum cofnął się zdumiony, a Jurga korzy-
stając z chwili umknął spiesznie, rozległy się słowa
rzewnej, pożegnalnej pieśni:

Rozstap się ludu! Zejdźcie z Nieba chmury!
Ausko¹⁾ różane otwieraj sklepienia!
Jasne wieczności radujcie się góry!
Oto potomek niebianów plemienia,
Którego ziemia godna nie była,
Do bogów czystą duszę posyła.

A ty płacz Litwo! płacz osierocona
I jęk daleko posyłaj żałobny;
Wieki upłyną, a z twojego łona
Nie wyjdzie drugi mąż temu podobny.
Lecz jeśli wiecznej chcesz ujść przygany
Daj poznać światu, jak czcisz twoje pany.

Oto miecz, którym poskramiał narody,
Bronił ojczyzny, dostarczał jej plonu,
Koń z nim dzielący zwycięskie zawody,
I sługa wierny, wytrwały do zgonu!
Niech wszystko, boskim ogniem zajęte,
Wznosi się z chwałą w przybytki święte!

Zegnam was Litwy gaje, góry i strugi,
I ciebie, chlubo pści twojej dziewico!
Inni im służcie! A wasze usługi
Niechaj się lepszą nagrodą poszczycą.
Mnie prowadź cieniu, kędy tobie chwała
Wdzięcznej pamięci wieńce gotowała.

¹⁾ Auska — bogini jutrzeńki u Litwinów

Tak śpiewał smutny lutnista, stojąc na stosie i obejmując zwłoki ukochanego pana. Atoli wahał się Lizdejko, by przyjąć taką ofiarę, a lud szczerze żałował młodzieńca, nawet Jagiełło usiłował wpłynąć na zmianę jego postanowienia, podsuwając mu widoki pięknej przyszłości pod swoją opieką.

Sławeńko atoli pozostał głuchym na te głosy, a wnet potem ofiarnik, pragnąc skrócić chwile męczącego oczekiwania, podpalił stos. Ogień buchnął całą siłą i otoczył swoimi pierścieniami zwłoki i wszystko co było na stosie.

Wśród jęku i szlochania pospólstwa i pieśni kapłanów zginęły psie piski i rżenie ofiarnego konia, a wkrótce potem stos, ułożony z suchych i smolnych kłód, spłonął doszczętnie. Wtedy kapłani zebrali starannie pozostałe popioły w ozdobne naczynia i pogrzebali je na jednej z blizkich gór, syjąc spore wzniesienie, czyli kurhan.

Tak się odbył pogrzeb ostatniego pogańskiego bohatera Litwy; tak się odbył ostatni stos pogrzebny u pogańskich Litwinów.

X.

Od niejakiego czasu głucha cisza zapanowała na zamku wielkoksiążęcym. Ze śmiercią księżnej Olgierdowej dwór niewieści bardzo się zmniejszył, gdyż Aksena więcej gustowała w rycerskich zabawach, niżli w biologiczowskich, a teraz, syta zemsty nad wrogami, popadła w smutek głęboki.

A rządy ówczesne Litwy nie były tak uciążliwe, to też Jagiełło z nudów, to znowu wiedzion nieprzepartą ciekawością i zamięłowaniem wdzięków niewieścich, korzystał z każdej chwili, by nawiedzać ów obraz, zawsze pod strażą w oddzielnej komnacie będący i długie chwile wystawał przed nim.

— Któż to jest taki? — daremnie pytał i badał naokół, nikt mu tego nie mógł powiedzieć, a wiedział już z doświadczenia, że zacięty Trojdan nie ulegnie nawet wobec śmierci, którą mu groził.

Więc umyślił sobie zjednać młodzieńca łaską i zaufaniem i w tym celu wziął go do swego boku.

Aliści stała się rzecz nieprzewidywana: już po upływie dni kilku Trojdan swoim obejściem i rozmową tak się podobał księciu, iż ów nie mógł już się obyć bez jego towarzystwa.

Bystry umysł księcia odkrył od razu tajemnicę Trojdana, bo mu się nie zdało, aby młodzian tyle swiatły i wykształcony mógł pochodzić ze sfer zwykłych, prostaczych kapłanów.

Zresztą Trojdan tyle widział świata, tyle miał do opowiadania o Węgrzech i Polsce, że sam zdradzał się co krok, co godzina. A obok tego, już nieraz udzielał księciu rad zbawiennych i wskazówek w różnych kłopotach.

Oto znów od Krzyżaków, jak zwykle przed zimą, zawitała groźba wojny. Chytry Zakon, rad wszelkim niesnaskom wśród książąt Litwy, groził

wojną, niby w obronie praw skrzywdzonego Witołda, a wojna ta mogła być niebezpieczną, ile że i Witołd mógł liczyć na poparcie przychylnych sobie ziemian i panów.

Wtedy Trojdan doradził, aby tajemnie nawiązać stosunki z Witołdem i wejść z nim w układy, a Jagiełło wnet był posłuszny.

Zdarzyło się pewnego razu, kiedy Jagiełło z Trojdanem obchodził podwórzec zamku dolnego. gromadka kmieci zaszła mu drogę i witając kornie, taką skargę do niego zaniosła:

— Oto będzie już ze cztery tygodnie, miłościwy panie, jak przybyli do nas jacyś obcy i poprosili, byśmy im pozwolili osiedlić się w naszej baszcie opuszczonej, na Ponarskim wzgórzu. Wolni od wszelkiej obawy, zgodziliśmy się chętnie, skoro nam jeszcze obiecali duże zarobki. Jakoż kupili od nas moc drzewa za dobre pieniądze i zwieźliśmy im to na jedno miejsce koło baszty. A wtedy przyszło ich dużo więcej, już zbrojnych i z wielkimi dostatkami, a z nimi razem jakaś niewiasta niezwykłej urody. Niebawem zaczęli wznosić dużą budowlę, nam ciągle sownie płacąc za pomoc i materiały. Aż przyszła wreszcie bieda: oto, gdy budowla wzniosła się ku górze, poznaliśmy, iż ma to być świątynia chrześcijańska, a wtedy, zdjęci obawą przed ich czarami, uradziliśmy uznać się przed tobą, miłościwy panie. Więc ratuj nas, książę i broń przed czarami swoją potęgą i rozkazaniem.

— A czemuście, psy niewierne, sami ich nie gnali precz od siebie!? — gniewnie zakrzyknął Jagiełło.

— Już to sił by nam nie zbrakło, ale owa niewiasta tak prosiła i błagała, a ich główny cieśla, choć do roboty całkiem niezdatny, tak stawał groźnie do oczu, to znowu rzucał szczerze pieniędzmi, żeśmy nie mieli odwagi.

Jeszcze się książę spytał o to i owo, a wkońcu odprawił proszących obietnicą wejrzenia bliżej w tę sprawę.

— I cóż o tem myślisz? — zwrócił się potem z pytaniem do Trojdana. — Toć niechybnie chrześcijanie, a tak zuchwali, że śmia mi tu pod boki Wilna stawiać swój kościół, nawet mnie, księcia, nie pytając o pozwolenie.

Trojdan znalazł się w trudnem położeniu. Jego stanowisko ofiarńika wymagało wystąpienia przeciw owym śmiałkom, a wewnętrzne przekonanie owszem nakazywało cieszyć się i wspierać ich usiłowania.

Więc zbył księcia radą, aby naocznie sprawdzić wieść przyniesioną.

A Jagiełło rad był temu, szczególnie z powodu onej pięknej niewiasty, zamieszkującej opuszczoną basztę. Że dzień był pogodny, dosiedli wnet koni w towarzystwie niewielkiego orszaku i ruszyli ku Ponarskim góróm.

Jakoż już zdala ujrzeni połyskujący budynek, który kształtem istotnie przypominał kościół. Gdy stanęli wśród wysokich ścian, ujrzeni na najwyższym zrębie brodatego majstra, pilnie pracującego z siekierą.

— Hej, panie cieślo! — zawołał gniewny książę — cóż to za osobliwy dom stawiasz? a nie można by wiedzieć, kto w nim będzie mieszkał?

— Pan wielki. Pan bardzo wielki! — odpowiedział mruczący cieśla i nie spojrzawszy na księcia, kończył śpiewając robotę.

— Do miliona Perkunów z tym Panem! — rzekł na to Jagiełło tupając — kto wam pozwolił na cudzej ziemi stawiać kościoły?

— Kto pozwolił? — powtórzył cieśla niedbale — oto wiecie co, idźcie swoją drogą, nie mam czasu z wami rozmawiać.

Książę prawie oniemiał z oburzenia, lecz po chwili bacznie wpatrując się w onego majstra, zakrzyknął z podziwem i jeszcze większym gniewem:

— Na Pekola! toż to mój Dowojna! Dowojna, czyś rozum stracił, co ty tu robisz na dachu?

— A to wy, książę! — odparł ów, szybko obnażając głowę. — Witajcie, miłośniwy panie i darujcie słudze swemu, który w samej rzeczy już część znaczną rozumu utracił.

— Ty, dzielny rycerz, z siekierą w ręku dachy pobijasz? Mów, co cię do tego przywiodło?

— Jużem nie rycerz, miłościwy panie, a majster tego oto kościoła, który ma mi szczęście na resztę dni zapewnić.

— Lecz cóż cię do tego przywiodło?

— Miłość mię opętała i otom zbył się mej sławy rycerskiej, wiernego miecza, a nawet i wiary ojców. Idę jako wół na uwięzi, za jedną ową branką wojenną, którą mi twoja łaska pozwoliła odwieźć do Polski.

— Niegodny! więc odstąpiłeś od swego księcia i swoich bogów?

— Cóż miałem czynić, skoro ni mnie już rozum, ni mnie już woli nie stało, gdy mię ta niewiasta oczarowała? Oto mi rzekła na moje błaganie, że wtedy mi żoną zostanie, gdy tu na Litwie świątynię jej bogom wystawię i sam chrzest przyjmę, a ja nieszczęsny uległem o — niech mnie bogowie nie karzą! — czuję się szczęśliwym, widząc jak mój kościół rośnie z dniem każdym.

— A nie mogłeś to, psi synu, udać się z twoją robotą między Turki lub Tatary, a nie na moją ziemię? Przebrzydły niewolniku babski! każę cię spalić wraz z twoją robotą!

— Łaski, miłościwy panie! . . . Za moje wierne służby, za mój oręż dla ciebie przez lat tyle broczony krwią wrogów, dziś błagam cię nagrody, daj mi kościół ten skończyć, a wtedy albo dostąpię szczęścia na ziemi, albo sam się obwieszę na je-

dnej z tych belek — błagał Dowojna, klęcząc na zrębie i wyciągając ramiona do Jagiełły.

— Nie, Dowojna, tego ostatniego nie uczynisz, bo cię nie minie słuszną nagroda, w której spełnieniu miłościwy książę nam obojgu dopomoże — o-
zwał się nagle jakiś głos słodki i jednocześnie prawie rozkazujący, a Jagiełło i Trojdan ujrzeni Hele-
nę, jeszcze piękniejszą, bo w bogate szaty przybraną.

Lecz znikła, niby senne widziadło, natomiast wnet zbliżył się poważny wojewoda Habdank i po-
witawszy księcia, prosił w imieniu własnem i cór-
ki, ażeby raczył wstąpić do nich na basztę.

Lecz jakież było zdumienie Jagiełły, kiedy w
tej opuszczonej baszcie znalazł przepych i boga-
ctwo zgoła niezwykle, a oboje gospodarstwo w bo-
gaty szatach robili honory dlań należne, przy
pomocy licznej i bogato przybranej służby.

Gdy atoli przeszło zdumienie, Jagiełło począł
się chmurzyć i dąsać, że to nie spytali go o pozwo-
lenie, a budują kościół, na co on zezwolić nie może.

Ale i wtedy nie straciła odwagi dumna Laszka
i z całą swobodą żartowała z jego gniewu, lub zrę-
cznem pochlebstwem łagodziła gniew.

Układny i wspaniały wojewoda ze swej stro-
ny świadczył księciu wiele grzeczności.

Skończyło się na tem, że zręcznie osaczony
Jagiełło, wbrew swojej woli, prawie zezwolił na
dalszą budowę kościoła, a ujęty obejściem i wdzię-

kami Heleny, wzywał ojca i córkę przy rozstaniu, aby co rychlej nawiedzili go na zamku. ○

Tylko Trojdan pozostał zimny i milczący, choć dziewica raz i drugi natarczywem ścigała go spojrzeniem, jakby chcąc zbadać, czy nie zapomniał o tamtej drugiej i czy nie zrozumie jej własnego serca.

Wszakże i on starał się wpłynąć na księcia, aby nie przeszkadzał budowie kościoła.

Niebawem Habdank zjechał z córką na zamek i mile przyjęty przez gościnnego gospodarza, został czas dłuższy.

Jagiello umyślił prosić Helenę o wyjaśnienie tajemnicy obrazu i to mu w zupełności się udało.

Zapytana, bez wahania, lubo z wyraźną niechęcią przyznała, iż zna ową piękność.

— Więc nie dręcz mię dłużej, nadobna pan-no, gdyż to mię już spokoju pozbawia — nalegał książę.

— Jest to Jadwiga, królowa polska.

Na to książę trochę radosny, a więcej podziwem zdjęty, rzekł:

— Ha! więc prawie odgadłem, że jest to osoba niezwykła, a dziś tem ci chętniej wyznaję, że nie tylko ja, ale i świat cały mógłby jej hołdy i cześć należną oddawać. Jakże jest piękna!

Ale zaraz potem dodał ze smutkiem:

— To mię jednak boli, że jej nigdy nie ujrzę, ani mi przyjdzie wyrazić jej moje uznanie.

— Nie rozpaczaj książę, gdyż Polska nie za górami — pocieszyła go Helena.

— To prawda, lecz dotąd znaleźliśmy się z nią jeno na polu walki i wzajemnych napaści, więc trudno byłoby mi sięgnąć okiem na ów królewski majestat i tyle tak niezwykłych wdzięków, ile że i ochotników ku temu pewno nie braknie.

— Tak, Jadwiga ma szczęście do ludzi, a Polska nasza jest silna i bogata, lecz poznaj się Jagiełło: i tyś przecie panem możnej i rozległej krainy i niepotrzebnie jesteś tak skromny.

— Jakże to? więc myślisz, moja panno, że mógłbym nawiązać z dworem polskim jakowe stosunki?

— Jak rzekłeś, książę, a nawet nie wątpię, że mógłbyś tam udać się ze swadźbą.

Jagiełło na te słowa rozjaśnił oblicze, niby słońko wesołe dzień chmurny jesieni i życzliwie ujął dłoń Laszki.

— Ha! może i spróbuje, lecz bądź mi, luby gościu, wiernym druhem i doradcą.

Dumna Polka, rada w duszy z tej roli powiernicy Jagiełły i w nadziei wywyższenia, chętnie przyjęła taki układ i odtąd w ciągłym obcowaniu opowiadała księciu długo i szeroko o Polsce, jej urządzeniach, dworze królewskim, zabawach i wielu innych ciekawych dla Jagiełły rzeczach.

A że książę zawsze był nagły do czynów i czas był gorący właśnie z powodu grożącej wojny z Krzyżakami, więc w te pędy ułożył poselstwo do

Polski i powierzając mu delikatne zbadanie polskich panów, czy mógłby się wielki książę litewski pokusić o koronę Polski i rękę młodzietkiej Jadwigi.

Po wyruszeniu poselstwa żył niby w gorączce, oczekując wieści pomyślnych i zabawiając się z Heleną i jej ojcem, co nie było bez znacznej korzyści dla niego.

Dwór wielkoksiążęcy owego czasu w Wilnie, lubo dostatni w ludzi i skarby, nie miał tego ładu i wykwintu innych dworów spółczesnych. Sam Jagiełło i bracia jego byli nawykli do dość prostego sposobu życia i odpowiednio do tego był urządzony zamek, skromne rozrywki i uroczystości.

Na zamek szedł każdy z potrzeby, czy to nawet kmieć prosty lub szlachcic, a książę przyjmował każdego dość poufale. Na ucztach zamkowych brakło wystawy i przepychu, a gmin ocierał się swobodnie o książąt, co było przyczyną ogólnej rubaszości i swobody we wszystkim. Z drugiej zaś strony, w chwilach gniewu książę wybuchał nieraz jak prostak i łeb winnego sługi lub żołnierza spadał na jedno skinienie.

Wszystko to raziło Helenę i jej ojca, więc widząc powolność Jagiełły, oboje czynnie pracowali nad tem, aby na dworze książęcym wprowadzić pożądane zmiany. Oczywiście, że zyskało na tem chrześcijaństwo, gdyż OO. Franciszkanom zapewniono zaraz pewne dochody i pozwolono swobodniej sprawować wszelkie praktyki religijne.

Nie wiedział nic o tem wszystkiem sędziwy Li-
zdejko, który siedział w osamotnionym Kiernowie,
nie wiedziała również Pojata, oddana pielęgnowa-
niu schorzałego ojca.

Oboje ufali Trojdanowi nieograniczenie, Kre-
wekrewejto miał go za najsilniejszą podpórę religii
pogańskiej, a jego córka, przeczuciem czystego ser-
ca wiedzioną, wierzyła w przyjaźń i oddanie mło-
dzieńca.

A Trojdan? On często przechodził chwile drę-
czącej niepewności, to znowu z lubością zwracał
wzrok utęskniony w stronę Kiernowa.

Tak przeszło kilka tygodni. Aż przybiegł go-
niec i zwiastował rychłe przybycie licznego posel-
stwa panów z Polski.

Na zamku wileńskim zakrzątnięto się żwawo
na przyjęcie pożądaných gości i liczni gońcy ksią-
żęcy pobiegli do książąt i panów; nie przepomnia-
no również o Witoldzie, do którego znowu pchnięto
zaufanego wysłańca.

Niebawem wkroczył liczny i strojny orszak
panów polskich, a lud wileński biegł go z podzi-
wem oglądać, tak to wszystko było bogate i nie-
zwyczajne.

Więc gościnny Jagiełło słał swoich komorni-
ków i dworzan na spotkanie, a wreszcie i sam wi-
tał z powagą i życzliwością na zamku. Przybysze
byli dobrej myśli i chętnie od pierwszej chwili sta-
rali się zaskarbić sobie dobre mniemanie u księcia

i jego otoczenia. Poczęły się uczty i biesiady nieprzerwane.

Dla wszystkich obwieszczono, że Jagiełło otrzymał z Polski wezwanie na tron i że chodzi tu głównie o przymierze przeciw Krzyżakom, lecz tylko najbliżsi wiedzieli, że na mocy tajemnych układów tenże Jagiełło zobowiązał się przyjąć chrzest i na Litwie zaprowadzić chrześcijaństwo, a obok tego, złączyć Litwę z Polską pod jedną władzą.

Tyle od niego zdobyto obietnicą pozyskania Jadwigi za żonę.

Na pierwszą wieść o tak licznych i niespodziewanych gościach, trochę zaniepokojony Lizdejko wraz z Pojată, udał się na zamek. Lecz jakże przykro został zdziwionym. Oto nie ulegało już wątpliwości, że Litwa straci rychło księcia, a doświadczony starzec wnet się zatrwożył o przyszłość ludu i religii, choć sam Jagiełło składał przed nim najuroczystsze zaręczenia.

Wszakże nie dały się długo ukrywać zamiary swadziebne Jagielly, co niby miecz ostry ubodło nieszczęsnego starca, który dotąd nie stracił nadziei, że ukochana córka zostanie małżonką księcia.

Więc tulił ją do serca i próbował pocieszać i ujrzał wtedy ze zdumieniem, że Pojata ani trochę tem nie jest dotknięta.

— Przykro mi, dziecię, bo to każe przypuszczać, iż ciągle myślisz o poświęceniu się na służ-

bę bogom, boś i niedawną swadźbę księcia Daniela widziała niechętnie.

— Będę posłuszną tobie, ojcze i woli bogów — odparło dziewczę nieco splonione.

— To też daję ci wolę zupełną, ukochana córko i pragnę jeno twojego szczęścia.

Odtąd gwarzyli już z sobą o losach religii i bogów, a więc i o Trojdanie, a wtedy niewinna Pojata niebacznie raz i drugi złapała się na zbyt gorącym zajęciu się młodzianem.

— Żali córko nie ciągnie cię serce ku niemu? — badał ojciec.

A dziewczę przytuliło się do jego piersi i ukryło wstyd i pomieszanie.

Zrozumiał starzec stan duszy ukochanej córki i z dawna już znając Trojdana i ufając mu zupełnie, powziął odtąd stały zamiar przygotowania go na swojego zastępcę w urzędzie arcykapłana, aby dać mu możność pojęcia Pojaty za żonę.

W ten sposób godził swoją troskliwość o przyszłość wiary i o los ukochanego dziecięcia. Więc już z większym spokojem mógł zwrócić się do księcia i panów polskich, ażeby poznać ich zamiary przyszłe i zapobiedz wczas wszelkim pokuszeniom na ukochane bóstwa z ich strony.

Jak na to zwołano wszystkich na ucztę niezwykłą, a cicha wieść niosła, iż wkrótce po niej Jagiello zamyśla osobiście udać się do Polski i na czas jakiś osierocić Litwę.

Podobna wieść nawet przedarła się do ludu, więc nowin żadne tłumy oblegały ciągle zamek i świątynię, nie ukrywając swojego żalu, jęków, a czasem i gniewnych pomruków.

Jakoż na wieczór zebrali się liczni goście w sali największej z zamkowych, a strojny i już wcale układny i pełen powagi Jagiello czyni honory, mając zawsze przy boku przepięknie odzianą i strojną Helenę.

Przyszedł i Lizdejko z Pojată.

Skromne dziewczę na pozór zgasło przy jaśniejszej Laszce, ale dla baczniejszego oka nie straciło nic na urodzie i przyrodzonym wdzięku, jako to właśnie fiołek, lub leśna konwalia w otoczeniu sztucznych i połyskliwych kwiatów bez woni.

Umiał poznać się na tem Trojdan, zakochanemi oczyma ścigając dziewczę, a nawet ten i ów z układnych i strojnych panów polskich spieszył do córki arcykapłana ze słodkim słowem i zalotnem spojrzeniem. Sam książę, najlepszej będąc myśli, rad mówił z każdym, świadczył honory publiczne sędziwemu Lizdejce i Pojacie.

Ale starzec nie dał się ująć pochlebstwem, lub wykrętną obietnicą i czekał jeno sposobnej chwili.

Kiedy już uczta dobiegała do kresu, a ogólna serdeczność wzięła najwyższą miarę, powstał Lizdejko i rzekł gromkim głosem, zwracając się do Jagielly:

— Z całego serca życzymy ci, książę, powodzenia w twoich zamysłach, lecz bacz, byś goniąc za obcymi i ich sławą, nie uronił serc swojego ludu i nie przepomniął o rodzinnej Litwie.

— Nie kłopot się o to, ojcze i bądź spokojny, bo mi Litwa nigdy drogą być nie przestanie i rychło do was powrócę — odparł Jagiełło.

— Wierzymy ci, lecz wrócisz-że nam taki, jaki odjeżdżasz? Wrócisz-że wierny swoim bogom i gotów życie dać w ich obronie? — ciągnął już gwałtowniej nieubłagany starzec.

Na chwilę wtedy zapanowało milczenie, a ten i ów z biesiadników starał się odwrócić rozmowę w inną stronę.

Sam Jagiełło przybladł nieco i nie ukrywał silnego zniecierpliwienia.

— Więc jakże, książę? nic nie powiesz nam na zaspokojenie? — nalegał już groźnie Lizdejko.

— Panem tu jestem, ojcze, nie sługą, więc sobie jeno winienem rachunek z postępków — bronił się Jagiełło wyniośle, podniecony przez spojrzenie Heleny.

Wtedy zrozumiał Krewekrewejto tajne zamiary księcia i serce jego oblało się krwią bólu i żalu srogiego. Usiadł znękany na ławie, a po chwili, wsparty na ramionach Pojaty, szedł milczący i groźny do izb przez siebie zamieszkiwanych.

Jakoż i wszystkim lżej się uczyniło na sercu po jego wyjściu i żywsza ochota zapanowała w ze-

braniu, szczególnie wtedy, gdy na salę weszła muzyka polska i miłemi tony zachęcała do piasów.

Długo w noc późną trwała huczna biesiada i radosne okrzyki, a gdy się miało na dzień, czeladź zamkowa jęła pakować bogate skarby książęce na wozy, wytaczać kolasy i sposobić rumaki.

Jagiello nieodwołalnie ruszał do Polski.

Zaledwie tyle wymógł Lizdejko, że książę zgodził się wziąć z sobą Trojdana za doradcę, ku czemu zresztą Jagiello okazał się nader chętnym, lubiąc towarzystwo młodzieńca.

Więc ze świtem pchnął starzec służbę po Trojdana i postanowił z nim rozmówić się otwarcie.

Niebawem przyszedł młodzian znużony i drżący po nocy bezsennie strawionej.

— Synu mój! Jagiello bierze cię do swego boku w podróży do Polski, więc bądź mu doradcą i bacz pilnie, ażeby nic nie zdziałał na szkodę Litwy, a osobliwie naszej wiary. Ufam, że podolasz temu zadaniu i godnie odpowiesz mojemu zaufaniu.

Trojdan zaniemiał na te słowa, a starzec ciągnął dobrotliwie:

— Wiedz-że atoli, że czeka cię nagroda za powrotem: oto zostaniesz moim następcą, a jedyne moje dziecię dam ci za żonę i będę błogosławił dniom twoim.

○ Lecz tego już nie wytrzymał biedny młodzieniec i z głuchym jękiem padł do nóg, wołając głosem złamanym:

— Ojczy, cofnij swe łaski, bom ja ich nie godzien. Oto przyszła chwila, kiedy się sam muszę oskarżyć i tem dać siebie przed tobą na wieczną pogardę i hańbę . . . Starczy! jam nie ofiarnik litewski, jam Firlej, syn możnego Polaka! Podstępem wdarłem się do waszej świątyni i jam to pierwszy podkopał powagę bóstw waszych i rzucił pierwsze myśli wśród kapłanów o chrześcijaństwie. Więc przeklnij mię i zapomnij, a nawet ubij, bo i śmierć samą chętnie przyjmę z twej ręki.

Lizdejko to słysząc, jeno zatoczył dzikim wzrokiem naokół i jał szarpać Trojdana za ramię.

— Och! czemuż śmierć upragniona nie nawiedzi mnie teraz, skoro wiem co tracę, tracąc rękę i serce ukochanej Pojaty! — szlochał dalej zbolały młodzian.

Jak na to weszła w tej chwili, niby cień Pojata i pogarnęła się do starca.

— Patrz dziecię . . . to on . . . to zbójca, co zabija mnie i ciebie, co zdradą chciał obalić nasze bogi. Niechże więc . . .

Już gotów był przekląć Trojdana oszalały Lizdejko, gdy Pojata gorącym uściskiem stłumiła groźne słowa, niby olów roztopiony i żółć wrzącą, biegnące z ust starca.

Trojdan zatoczył się, jakby pozbawiony sił i przytomności; opuścił izbę, a Pojata, oblana ci chemi łzami, szeptała drżącą:

— A jednak, ojcze, gdy on pójdzie i nie wróci, większą część życia mojego niepowrotnie z sobą zabierze.

XI.

Gdy zamek wileński opustoszał po wyjeździe Jagielly, Habdank zerwał się, by wracać z córką do swojej baszty w Ponarach i nowo zbudowanego kościoła.

Jakoż stał ów przybytek chrześcijański na wyniosłej górze i zdala świecił białością ścian i polyskiwał krzyżem Wiary świętej.

Nawet wewnętrzne urządzenie już było ukończone i nieustrudzony Dowojna nie dojadł, nie do spał, a wszystko urządził z prawdziwym pośpiechem i dokładnością.

Więc stanął niebawem przed Heleną i skłonił się do nóg, mówiąc pokornie:

— Oto masz, panno kościół, jakem ci to przyrzekł, więc teraz już nic nie stoi na przeszkodzie, byś została mą żoną.

Lecz Helenę przykro zdziwił ten pośpiech, a zresztą w czasie pobytu na zamku wcale inne powzięła zamiary: zdało się jej, że młody Firlej wróci wkońcu do niej, więc postanowiła jeszcze odwlec chwilę zaręczenia z rubasznym Dowojną.

— A gdzie orszak weselny? — spytała spokojnie.

— Na cóż nam orszak, Heleno? . . . cóż nam po godownikach, gdy dusze nasze są utęsknione w tej długiej rozłące? — biadał smutny Dowojna.

— A przecież ja nie stanę inaczej do ślubu.

Więc skoczył ów nieszczęśnik gwałtownie dotknięty i zakrzyknął:

— Skąd-że chcesz przecie orszaku godowników, skoro pogan brać się nie godzi, a chrześcijan tu nie masz?

— Niema ich dziś, lecz mogą być jutro, a twoja rzecz o to się postarać, jeśli chcesz, bym ci stanęła przed ołtarz.

Na to już nawet oburzył się stary Habdank, lecz próżno prosił i nakazywał — Helena została w swym uporze.

Lecz Dowojna już się na to nie gniewał. On jeno litośnie wzruszył ramionami, na boku westchnął boleśnie, poczem wziął kij pielgrzymi i płaszcz i wyszedł bez pożegnania w stronę swych włości i ziemian znajomych nad Niemnem.

Odtąd smutny wiedli żywot samotwór z ojcem w opuszczonej baszcie, a szczególnie od czasu, kiedy gruchnęła zewsząd wieść o wkroczeniu Krzyżaków na Litwę.

Zrazu strwożony Habdank umyślił szukać schronienia w zamku wileńskim, kędy sprawował rządy z ramienia Jagielly wierny Hamillon, lecz córka odwiodła go od tego zamiaru. Ona Krzyżaków się nie obawiała, owszem rada była ich po-

znać, bo jej się zdało, że między nią, budującą kościoły wśród pogańskiej dziczy i nimi, wojującymi pod znakiem krzyża, jest wiele cech wspólnych.

Jakoż nie myliła się wielce, bo duma ich najbardziej czyniła sobie podobnymi.

Zgoła niespodziewanie stało się zadość jej życzeniom. Zbudziła się pewnej nocy, słysząc gromki głos dzwonów kościelnych, a gdy skoczyła do okna, ujrzała cały kościół w powodzi światła i tłumem obcego ludu wypełniony.

Nie wiele myśląc, zeszła wnet do kościoła i łatwo poznała Krzyżaków i ich knechtów, którzy tu sprawowali żałobny obchód jakiś.

Gdy umilkły organy i uczone pienia, zaszedł jej drogę przy wyjściu młody i wytworny Krzyżak, witając i tłumacząc się układnie.

— Nie wątpię, że stoję przed panią tych ziem i kościoła, więc prosimy o przebaczenie, iż ucho-
dząc z pod Wilna po nieszczęśliwej dla nas po-
tyczce, tu spotykając kościół, postanowiliśmy od-
być nabożeństwo za poległych braci zakonnych.

— Nie mylisz się, rycerzu, mój to jest kościół, lecz nie mam tu nic więcej krom baszty, którą zamieszkuję wraz z ojcem, tę wam chętnie ofiaruję na uprzejmą gościnę.

— Dzięki ci, nadobna pani! cóż za miła niespodzianka, że w tej głuszy dzikiej Niebo dało mi spotkać kościół i obok niego tyle wdzięków przecudnych, godnych błyszczeć na najpierwszym dworze.

Na te słowa Helena lekko się zapłoniła, bo nie spodziewała się niczego podobnego od zakonnika i pożegnała dwornego rycerza, ile że i ojciec jej już szedł ku kościołowi.

Ów młody Krzyżak był nikt inny, tylko zalotny Sundstein, tak niedawno jeszcze szpetnie ukarany pod Kiernowem przez Sławęnkę i Trojdana.

Zapomniał on już teraz o tej dotkliwej porażce, a widząc Helenę tak piękną, postanowił, jako dowódca przedniej straży, w Ponarach przy baszcie rozłożyć swój obóz i tu oczekiwać przybycia głównego oddziału.

Daremnie sprzeciwiał się temu Opat i tu mu towarzyszący, daremnie przedstawiał surowe obowiązki dowódcy i wskazywał na niewłaściwe dla obozu miejsce.

Sundstein nie dał się odwieść od raz powziętej myśli, która w zupełności dogadzała jego ubocznym zamiarom.

Więc już od pierwszej chwili stanęli wrogo naprzeciw siebie komtur z Opatem.

Najważniejszem zadaniem Sundsteina było baczne strzeżenie zamków wileńskich i zajęcie ich przy zdarzonej sposobności, a obok tego plądrowanie całego najbliższego kraju.

Ale Hamillon miał się na ostrożności, a w układy żadne wchodzić nie myślał. Sundstein tedy tłumacząc się brakiem sił z jednej, a potrzebą dowolnego ujęcia sobie ludności miejscowej z dru-

giej strony, leżał obozem beczynn timer przy baszcie, kędy gwar wojenny, ciżba i nieład już wkrótce się wkradły.

Zwolna wynurzali się z puszczy okolicznej Litwini, tubylcy i poczęli nawiedzać obóz, zrazu pojedynćzo, później gromadkami, a najemny knecht krzyżacki chętnie wchodził z nimi w rozmowy i drobny handel, częstując przybyszów winem i gorzałką, a sam częstowany miodem i mocnym alusem (piwem).

Tak zwolna rozprzegła się karność w obozie, a wesół Sundstein bawił na baszcie, ucztućając z Habdankiem i jego córką, lub sam podejmując ich w swoim bogatym namiocie.

Pewnego wieczora dano mu znać, że jeden oddział straźniczy przywiózł z sobą z objazdu brankę niezwyklej urody. Oczywiście komtur wnet pospieszył obejrzeć tak upragnioną zdobycz i z najwyższem zdumieniem i radością ujrzał się panem Pojaty.

Od żołdaka dowiedział się, iż chwycono ją od hoku ojca nad Niemnem, lecz trudna z nią sprawa, bo nieomal tonie we łzach i ciągle jej trzeba pilnować.

Rozkazał tedy natychmiast przyprowadzić ją do wieży i uprosił Helenę, by wzięła brankę pod swoją opiekę, nie zaniedbał jednak postawić straży u wniścicia na basztę i tej czuwać pilnie zalecił.

Od tego czasu już zdało się zapomniał o całym świecie. Więc niespokojny Opat raz i drugi upo-

minał go i prosił, a wkońcu zagroził doniesieniem do Wielkiego Mistrza, ale i to nie powstrzymało lekkomyślnego zalotnika.

On teraz miał w swojej mocy upodobaną sobie dziewicę i postanowił bądź co bądź z tego skorzystać. Więc szedł coraz częściej na basztę i służby swe ofiarował Habdankowi i Helenie, ale nie uwiódł tem nikogo; obrażona Helena, widząc jego gorące zajęcie się Pojată, znienawidziła oboje i docinała im też przy każdej sposobności.

• A Sundstein, do reszty straciwszy głowę, robił jedno głupstwo po drugim. Tak na przykład, objeżdżał okoliczne dwory i sadyby i kumał się z Litwinami przy ucztach, gęstych puharach — starając się przekonać, że Jagiełło ich zdradził, przenosząc Polskę nad Litwę i że nic im nie pozostaje, jak szukać z całym krajem opieki u Zakonu.

A nieraz gdy w głowach dobrze szumiało i trunek go mroczył, podsuwał siebie na przyszłego pana, a w duszy obiecywał sobie, że pojawiaszy córkę naczelnika wiary za żonę, będzie miał tem samem już usłaną drogę do panowania.

W obozie również uczta jedna zmieniała drugą, a Helena i Pojata musiały w nich brać udział, wraz z wielu ziemianami, zjeżdżającymi z okolicy.

Raz komtur podochocony wołał o muzykę i lutnistów, to znowu rozkazywał przywieść trefni-siów, a na to jeden z przytomnych doradził, by przywołano wieszczka Radziejkę.

Gdy komtur się zgodził, wszedł pod namiot ów Radziejko wieszczek, drobny i suchy staruszek o wzroku nader bystrym i badawczym.

Zachęcony dobrem słowem i puhaem wina, wróżył wszystkim jak najlepiej, samemu Sundstei-nowi w myśl upragnioną trafił, na lica Heleny do-był rumieniec wspomnieniem Dowojny, a i Pojacie szepnął do ucha coś takiego, co rozweseliło dziewczę jak nigdy.

— Ostań-że tu w obozie z nami, lekki staru-chu — rzekł widząc to komtur i obiecał swoją łaskę Radziejce.

Ów wykrcił się łatwą gadką, lecz odtąd jakby przyrósł do obozu, a osobliwie do baszty i Pojaty.

Dziewczę go polubiło niezmiernie, a on szedł czasem do Sundsteina, niby ze zwiadów wracając i plótł mu a radził i dzięki temu namiętny Krzyżak nieraz już żądze swoje gorące potłumił i powstrzymał się od wybuchu.

— Niech cię wprzód żądze, niby psy dziada, skąsają, a lepiej ci później będzie smakowała niewinność — powtarzał ustawicznie komturowi do ucha.

Ten zaś krzepił się jak mógł i silił wszelkimi sposobami o dobrowolne pozyskanie dziewczęcia, ale te starania nie dawały żadnego skutku, a Helena już wprost oburzyła się i nie kryła swojego gniewu.

Innym znów razem przybiegł do obozu zaufany goniec krzyżacki, spieszący z Krakowa do Wielkiego Mistrza.

Sundstein rozkazał mu opowiadać nowiny w przytomności niewiast, aby im przez to niejaką sprawić uciechę.

Więc goniec tak mówił, winą dobrze przepiwszy:

— Gwarno tam w Krakowie i rozgłośnie teraz, jak nigdy, a wszystko to skupi się na naszym Zakonie. Byłem tam przez cały czas, kiedy przyjechał Jagiello z braćmi i widziałem, jak go witano z radością i gromkim okrzykiem. On zaś w pierwszej chwili usidlony wdziękami Jadwigi, rzekłbyś stał się jej niewolnikiem, a nie małżonkiem i panem. I dziś oto jest już chrześcijaninem, imię mu dano Władysław, a obok tego jest królem Polski i małżonkiem Jadwigi. Cała Polska przeszło tydzień uctowała i weseliła się z tego powodu, Jagiello hojnemi dary obsypywał panów polskich, a Jadwiga świadczyła łaski jego braciom i zaufanym, z których jednego nawet, jak pomnę, wyróżniła niezwykle, dając mu miecz drogi w darze i rękę do ucałowania.

— I któż to był taki? — spytał Habdank.

— Jakiś Firlej, syn możnego pana, który miał podobno wielkie położyć zasługi dla chrześcijaństwa na Litwie.

Nikt nie zauważył podczas tego opowiadania, jak Pojata to bladła, to czerwieniła się, aż uspokoiła się dopiero, gdy wszędzie kręcący się wieszczek stanął koło niej i raz i drugi o czemś poszeptał.

— A jakże Jagiełło?. . . Żali tam już został na zawsze? — ciekawił się jeden z przytomnych Litwinów, zwracając się do gońca.

— Zaśby lepiej nam z tem było, ale tak chyba nie będzie, bo chodziły słuchy, iż królestwo oboje mają wnet ruszyć ku Litwie, a niewiele ich poprzedzi ochocze wojsko polskie i drużyny litewskie przychylne Jagielle i to mnie zmusza do szybkiego zawiadomienia Wielkiego Mistrza i wszystkich oddziałów wojsk jego spotykanych na drodze.

Po tych słowach cisza zaległa w komnacie, a Opat spojrzał z wyrzutem na komtura, zdając się mu mówić:

— Nie widzisz-że teraz, ile czasu daremnie straciłeś, a oto już blizki dzień kary za twe występki i nieprawości.

Lecz komtur tego nie chciał zrozumieć, bo palającą żrenicą ścigał Pojatę.

XII.

Był ranek mglisty, lecz pogodny.

Obóz krzyżacki zaledwie budził się do życia po nocnej hulance. Więc opily i ciężki knecht, przeciągając się, szedł przed namiot, spędzając z powiek resztę snu odrętwiającego; nocne czaty

wracały z posterunków, a konie krzyżackie kędyś, rżały w oddali na pastwiskach. Cała starszyzna spała w najlepsze.

Nagle jakieś niezrozumiałe głosy ozwały się z kilku stron jednocześnie i coraz rosły w siłę, budząc stokrotne echa w okolicznej puszczy.

Powstawali Krzyżacy z rozdziawionemi gębami, a po chwili ten i ów z bywalców tłomaczył słyszany hałas, iż to Litwini witają dzień wiosennego święta, odgłosem swych długich rogów pastuszych.

Gdy jednak owe głosy wzmagaly się niezwykle i zdawały się wychodzić z tysięcy piersi i trąb, przezorniejsi skoczyli budzić starszyznę.

Ocknął się ze snu i ze słodkich marzeń lekko-myślny Sundstein i chwilę posłuchawszy, nagle zawołał gromkim głosem:

— Hej tam! do broni! do koni! to pieśń Boga-Rodzicy, którą wojska polskie zwykły śpiewać, idąc do boju. A znał on dobrze tę pieśń i jej skutki ze swojej przeszłości rycerskiej.

Więc niby spłoszone mrowisko, poruszył się wnet cały obóz krzyżacki: czeladź pobiegła po konie, rycerze zbroili się i odziewali, a niejednen Krzyżak z przerażenia przesłaniał oczy dłonią i tak stał nieruchomy, jak drewno.

Jakoż w krótkim czasie wynurzyły się z puszczy i wawozów konne zastępy polskie i litewskie, a wiódł je do boju słynny z męstwa i doświadczenia Zawisza Czarny. Był to sam kwiat młodzi pol-

skiej i litewskiej, która gorąco rwała się do boju, aby krwią własną przypieczętować świeżo zawarty sojusz braterstwa i niezłomnej wiary.

A na czele innych biegł skrzydlaty huf¹⁾ królowej Jadwigi, dobór młodzieży jej ręką pasowany na rycerzy i szukającej tu dla siebie pola do nieśmiertelnej chwały.

Wśród innych wyróżniał się rycerz, dosiadający obrotnego kasztana w srebrnym szyszaku i wstęgą niebieską przez ramię opasan.

Ledwie piechota krzyżacka zdołała się zebrać w kupy i zasłonić długimi berdyszami²⁾, gdy pierwsza nawała jeźdźców runęła na nią i siłą rozpędu wnet rozbiła kupy na drobne oddziały i pojedynczo broniących się, lub zgoła już umykających żołdaków.

Wtedy szły w robotę miecze polskie i litewskie i gęsto siekły wrogich Krzyżaków, a wnet i piechota nadbiegła, aby krótkimi włóczniami dokonać zniszczenia.

Napróżno Sundstein zagrzewał swe wojsko a starszyzna usiłowała skupić oddziały i wprowadzić jakiś ład; wojsko litewsko-polskie już teraz szło oddzielnymi chorągwiami i wszędzie naokół gromiło wroga bez litości i upamiętania.

Już stopy trupów krzyżackich zaległy obóz naokoło, już nieomal ustały dłonie rycerskie, siekąc

¹⁾ Huf — oddział wojska.

²⁾ Berdysz — długi miecz.

i bodąc nieprzyjaciela, już tylko oddzielne kupki wroga broniły się trochę, starały ująć w puszcze lub całkiem rzucały broń i błagały o litość. Ale i ucieczka była już trudna, gdyż na odgłos bitwy, wybiegł lud okoliczny z chat i leśnych sadyb i zoczywszy co się dzieje, wnet skoczył na pole bitwy.

Zbroił się kmieć naprędce to w topór, to choćby w pałkę dębową, nabitą krzemieniem i ochoczo płatał lby Krzyżakom, goniąc ich w lesie i w głębokich wąwozach.

Takie to było kochanie Krzyżaków ze strony ludu litewskiego, nad którym głupi Sundstein już myślał kiedyś panować.

Aliści teraz chyba wybił to sobie z głowy, bo czas już był wielki myśleć o ratowaniu własnego żywota, gdyż straż przyboczna już nieomal cała legła u nóg jego, stojąc w mężnej wodza obronie.

Od samego początku bitwy widział Sundstein ciągle przed sobą onego rycerza z niebieską przepaską i dziwił się, czemu ów tak natarczywie i niezmordowanie wszędy stara się go dosięgnąć.

Już nawet ścierali się kilka razy, lecz wnet ich inni walczący rozdzielali w walce ogólnej bitwy, już raz rycerz ubił konia pod Sundsteinem, który się ratował jeno szybko dosiadając zapasowego rumaka.

Coraz już trudniej było uniknąć niebezpiecznego spotkania, gdy coraz mniej było walczących.

Więc zręczny Krzyżak uskoczył w bok i przedzierając się gęstwiną leśną, jako wybornie okoli-

cznych ścieżek świadomy, ruszył spiesźnie ku baszcie, a rycerz jął go ścigać zawzięcie, choć wnet stracił z oka.

Na baszcie z chwilą rozpoczęcia bitwy rozległ się głos trwogi i zamieszania. Lecz w miarę tego, jak wojska napastnicze zbliżały się w napadzie, poznał Habdank Polaków i wnet uspokoił córkę.

Tuż nadbiegł i Radziejko, jakby z pod ziemi wyszedłszy i szepnął zaraz jakieś słowo, wiodąc Pojatę do okna: długo tam stali, czegoś wypatrując, aż wreszcie Radziejko zakrzyknął radośnie, ręką na kogoś wskazując, a smutne dziewczę wnet pobiegło oczyma we wskazanym kierunku i odżyło niepokojem i niby oczekiwaniem.

Już nawet chcieli basztę opuścić i biedz ku przyjaznym wojskom, ale u drzwi wchodowych dzikie knechty drogę im zawarły berdyszami, śmiejąc się grubiańsko.

Poznali tedy, że ukladny Sundstein wszystkich zarówno dzierży w niewoli.

Niebawem gwałtowny tętent rozległ się u podnóża baszty, a za chwilę wpadł Sundstein, ciężko dysząc i dziko tocząc oczami.

Poskoczył gwałtownie, zoczywszy Pojatę i schwyciwszy ją w pól, nie mówiąc ani słowa, cofnął się nazad ku wnijściu.

To widząc Radziejko, dobył sztyletu i uderzył, ale cios ośliznął się na zbroi i Sundstein wściekle zakławszy, dopadł konia i zginał w puszczy.

Ale w te pędy przypadł ów rycerz w srebrnym szyszaku i dostrzegłszy uchodzącego, ruszył wnet za nim, dobywając całych sił ze swojego kasztana.

Tak gnali za sobą wśród drzew i krzewów, wreszcie kasztan zbliżył się znacznie do uciekającego.

— Stój zbój! — wołał rycerz, nie odważając się wypuścić strzały. — Stój! . . . albo cię mój grot przebije!

— Ktokolwiek jesteś, uderzaj rycerzu i nie obawiaj się o mnie! — rozległ się w uszach rycerza głos drogiej Pojaty.

Więc poparł kasztana jeszcze gwałtowniej i cisnął włócznię w konia krzyżackiego. Chybił, lecz jeszcze chwilę wierzył, iż zgoni i weźmie krwawą pomstę nad Krzyżakiem.

Ów zaś rzucił trzos złota za siebie, krzycząc:
— Weź oto trzos, a mnie zaniechaj!

Rycerz nową falą wściekłości ziejący, ryknął gniewnie, lecz w tej samej chwili poczuł, że kasztan pod nim rozpiera i chwieje.

Jeszcze kilkanaście gwałtownych skoków zrobiło szlachetne zwierzę, a wkońcu drgnęło raz i drugi i z cicha jęcząc, runęło nozdrzami w ziemię.

Wtedy rycerz pełen rozpaczyny zdjął szyszak, aby otrzeć kroplisty pot, zraszający jego lica.

Był to Firlej, niedawny ofiarńnik pogański.

Nieszczęsna Pojata nawet nie poznała jego głosu nabrzmiałego bólem i gniewem, a ochryplego z wielkiej męki i zmordowania.

— Boże, bądź mi miłościw i tej niewinnej! — zawołał młodzian w pobożnem, natchnieniu, wzdychając do Stwórcy.

Jak na to rozległ się tętent, a za moment przypadł Radziejko na najdzielniejszym z rumaków Habdanka.

— Wielki Boże! — to Wszebór! — zakrzyknął uradowany Firlej i migiem zsadził z siodła wiernego dworzanina, a sam, zająwszy jego miejsce pobiegł tropem zbiegłego Sundsteina.

Lecz ów za wiele zyskał na czasie, więc zginął z oczu kędyś w puszczach i dzikich ostępach.

Atoli krótki to był tryumf, bo jeszcze przed wieczorem wpadł na większy oddział Krzyżaków, idący ku Wilnu pod wodzą starego komtura Ulrycha.

Ten ujrzawszy Sundsteina z branką litewską i zasłyszawszy o zupełnym pogromie jego wojsk w Ponarach, bez wahania kazał go wziąć pod straż, a Pojatę niezwłocznie odesłał przez zaufanych żołdaków do stolicy krzyżackiej, Malbarga.

Jakoż słuszny był gniew starego wodza, bo tam w Ponarach legło nieomal pokotem znaczne wojsko krzyżackie, a cały obóz z łupami i bogactwami wpadł w ręce zwycięzców.

XIII.

Któż zdoła wyobrazić rozpacz i przerażenie nieszczęsnej Pojaty, kiedy ujrzała się w progach olbrzymiego zamku krzyżackiego w Malborgu, kie-

dy przebywała pod strażą długie i ciemne bramy kamienne i zwodzone mosty, a wreszcie została wtrącona do samotnej celi i oddana pod opiekę złej i opryskliwej Niemki.

Trwożna o losy ojca, a w głębi duszy pamiętająca o ukochanym Trójdanie, teraz widziała przed sobą śmierć niechybną, lub bodaj gorsze od samej śmierci — zamknięcie w więzieniu i pohańbienie. Tonęła więc we łzach, a gdy tych zabrakło, popadła w cichy i przerażający smutek.

A do Malbarga zjechał już Wielki Mistrz Czolner i sprowadzono zakutego w kajdany Sundsteina.

Srogi był gniew na młodego komtura w Zakonie. Oto przez jego lekkomyślność cała wyprawa na Litwę została zwichnięta, olbrzymie skarby daremnie stracone, a moc braci zakonnych legła w boju zdradzieckim i swojemi kośćmi ubielila szlak zwykłych pochodów.

Na tajnej radzie Zakonu postanowiono oddać pod sąd Sundsteina, a oskarżenie przeciw niemu wiele mu zarzucało.

A więc był przyczyną zmarnowanych wysiłków i śmierci spółbraci, on siał zgorszenie w obozie oddany miłostkom z poganką, on wreszcie rzucał wszystkich i wszystko na pastwę wrogowi, a sam uszedł z nią razem.

Powszechnie żądano najsurowszej kary, a Opat gotów był świadczyć przeciw występniemu.

Ale że to, jak zwykle bywa, kruk krukowi okazało się wykoła i podobne tym przestępstwa często się zdarzały w Zakonie, więc, gdy wdał się w tę sprawę stryj Sundsteina, pan możny i bogaty i powrócił Zakonowi koszta stracone na wyprawę, rzecz przybrała całkiem inny obrót.

Gdy jednak trzeba było znaleźć winnego i ukarać go, a podły Sundstein sam wskazywał na Połatę, iż go różnemi sposobami oczarowała, jego obrócono na świadka i oskarżyciela, a biedne dziewczę wezwano przed sąd po kilku tygodniach dręczenia w więzieniu.

Tak to nawet w rzeczach prywatnych mściwi Krzyżacy łamali sprawiedliwość i wszelkie przykazania Boskie, gdy chodziło o jednego z nich, choćby przeciw niewinnemu dziewczęciu litewskiemu.

Więc straż powlokła nieszczęsną na ów sąd.

W ponurej komnacie sklezionej, wobec wizerunku ukrzyżowanego Chrystusa, zasiedli owi bluźnierczy sędziowie pod wodzą Wielkiego Mistrza, gdy przywiedziono Połatę i Sundsteina.

Dziewczę teraz już nie miało łzy w oku, lecz patrzyło pogodnie i śmiało, silne poczuciem niewinności i bezwzględnej czystości.

Gdy rozpoczęto badanie, Sundstein najniżej wystąpił i mówił:

— Oto jest ta, która mię swymi czarami usiłowała, żem zbył się pamięci o wszystkim, a szukał rozkoszy w jej namiętych uściskach.

— Podły! — zakrzyknął przytomny Opat, dobrze wiedzący, jak rzeczy stały w obozie i przekonany o niewinności Pojaty.

Ale starca słuchać nie chciano.

— Klnę się na miłość dla ukochanego ojca i drogich mi bogów litewskich, żem miała dla niego zawsze tylko chłód i wzgardę najwyższą — odparła spokojnie oskarżona.

Ale i jej, jako pogance, wiary nie dano. Więc, jak się spodziewać należało, podłość i nienawiść zrobiły swoje: niewinne dziewczę skazano na stracenie do przepaści, a wykonanie wyroku zdano na Sundsteina, który sam się o to ubiegał, niby w tym celu, aby lepiej przekonać o swej niewinności.

— Jutro tedy rankiem spełnisz nasz wyrok, a dowódca piechoty będzie przy tem obecny i zda nam sprawę dokładną — postanowił Wielki Mistrz — jednocześnie rozkazując odprowadzić Pojatę do więzienia i całemu składowi sądu zalecając najgłębszą tajemnicę, jak to zwykle obowiązywało w podobnych wypadkach.

Wyrok tak nieludzki i okrutny nie przeraził jednak Pojaty, bo już się do niego była przygotowała. Za powrotem do więzienia popadła w stan pół snu i marzenia, w czasie którego snuły się w jej umyśle wdzięczne obrazy Kiernowa, czule kochającego ojca, przyjacielskiego Trojdana i powabnej natury.

I czasem tylko pierś jej lekkim westchnieniem zajękła, gdy wspomniała, że ów Firlej to chrześci-

ianin, który lubo dawał znaki swej wiary i stałości, to przecież może o niej zapomnieć i umiłować jaką Polkę, choćby piękną Helenę, nieobojetną dla niego.

To znowu jej się zdało, iż tak być nie może. On to przecie z takim bólem wyznał prawdę jej i Lizdejce.

On później nadesłał Radziejkę, by ją pocieszył i różnymi sposobami bronił przed Krzyżakami, on nakoniec, chyba on jeden, a nikt inny, gonił za nimi i oczywiście chciał ją uwolnić.

Tak, to wszystko zrobił jej Trojdan, jej ukochany i jedyny . . . Więc już nie myślała o śmierci, a raczej myślała o niej, jako o wiecznej lubo mglistej jakiejś szczęśliwości, przy boku ojca i drogiego młodzieńca.

Gdy tak marzyła, obudził ją nagle jękliwy śpiew litewski. Zerwała się trwożna i bacznie słuchała.

Z za okna wiezienia szedł śpiew żałosny jakby zebraczy, ale słowa mówiły o nadziei, o przyjacielu, o rychłym ratunku. O Perkunie! wielki życiodawco, żali to sen, czy jawa!

Śpiew umilkł i więcej już nie dał się słyszeć.

Nieszczęsna Poiata wprawdzie odżyła jakby na nowo, lecz odżyła dla bólu i udręczenia.

Tak doczekała świtu. Wpadł tedy Sundstein i wiódł ją przez ponure i ciemne kurytarze, mocno trzymając za ramie, a oddechem swym ziejąc na nią z jakimś drżeniem i niecierpliwością.

I mówił występnym głosem zduszonym:

— Kazano mi wieść cię na śmierć, więc wiode, lecz wiedz, że jeszcze czas, bym cię ocalił, a ja cię dotąd miłuję. Rzeknij tedy słowo, przyciśnij do serca, a ujdę stąd z tobą i skryjemy się bezpiecznie.

Rzęził przytem i chrapał, a twarzą żądzami skrzywioną i drżącym ramieniem nie wahał się dusić w uścisku nieszczęsnej branki i skazanej.

Aż przywiódł ją prawie omdlałą do ponurej pieczary i zbliżył się nad przepaść, gdzie już oczekiwał zbrojny rycerz, ów świadek wymierzyć się mającej kary.

— Pojato! już ostatni czas! — jeszcze szeptał podły komtur.

— Broń się, łotrze! — nagle wrzasnął rycerz i tak silnie natarł na Sundsteina, iż ten cofając się niebacznie, wpadł w otchłań i zginął bez jęku.

Wtedy rycerz porwał osłabioną Pojatę i pomknął przez podwórcę i bramy, rozkazując sobie otwierać w imieniu Sundsteina.

Ze wschodem słońca już daleko lotne bieguny uniosły Pojatę pod osłoną Firleja, bo on to był tym rycerzem i wiernego Wszebora.

XIV.

Wkrótce po bitwie ponarskiej i zupełnem ustąpieniu Krzyżaków z ziem Litwy, ruszyli oboje królestwo z niezwykle okazałym dworem do Wilna.

Więc szły bogate poczty pańskie, a w ich liczbie wojewody Firleja, żadnego wieści o synu, a obok

nich Biskup z licznym orszakiem dostojników kościoła i żarliwych w pracy młodszych kapłanów, a na przodku wszystkich żwawo pomykał tłum mieszkający żebraków i pątników wszelkiego rodzaju, który się wylał na wszystkie strony Litwy i na długo zachował u miejscowego ludu pamięć o sobie.

A wszyscy radzi byli poznać nowy kraj i lud, kędy nie znano jeszcze świętego Krzyża, ten i ów zaś szukał wygód i korzyści dla siebie, zasługując się nadobnej Jadwidze i łaskawemu Władysławowi.

Lud zaś litewski wylegał na drogi i stał cichy i trwożny, bo wieść głucha niosła, iż przyszedł koniec na jego bóstwa, na jego święty Żnicz, prastare dęby i święte gaje.

Lecz napróżno się obawiano, gdyż oboje królestwo byli nad miarę łagodni i łaskawi, choć szczególnie oddani sprawie zaprowadzenia chrześcijaństwa.

Gdy cały pochód stanął w Wilnie, możniejsi panowie litewscy i ziemianie szli wnet z hołdem i przysięgą, a mniej przywiązani do pogańskiej religii, chętnie brali Chrzest święty, pragnąc tem przypodobać się królestwu.

Lecz nikt się nie spodziewał, że zaraz potem w ślad pójda młodzi kapłani litewscy, a stało się to łatwo, dzięki uprzedniej pracy młodego Firleja.

Lizdejko, również przytomny na zamku, z tego powodu, jak również z niepewności o losie córki, popadł w stan niemocy i zupełnego upadku ducha. Więc też zwolna zapomniano o nim zupełnie, a

wkrótce rozmnożona już znacznie drużyna nowo-chrzęćców, zachęcona przez duchowieństwo, wpadła do głównej świątyni przy zamku i na Antokolu.

W jednym dniu zburzono to, na co wieki się składały. Zgasł Żnicz wieczny, zburzono ołtarze, zrąbano posągi, straciwszy je do Wilii i wycięto święte gaje. A one bóstwa pogańskie śnać przeżyły już swój czas, bo tarzały się bezsilne i szły na coraz większą poniewierkę.

Gdy tak tryumfuje nowa religia i jej wyznawcy, zboląły Lizdejko uszedł niepostrzeżony ze świątyni, unosząc z sobą kilka bóstw mniejszych i pełen skrytej żalości, ruszył pieszo do swego Kiernowa.

Daremnie królowa na wieść o tem posłała swój pojazd, a wysłańcy Władysława zapewniali mu bezpieczeństwo i opiekę; dumny i niedolą obłąkany starzec odrzucił wszelkie ofiary i puścił się w drogę z kilku wiernymi sługami.

Gdy przybył na miejsce, legł wnet strudzony i zboląły na łożu boleści, a nawet popadł w beznadziejny stan nieprzytomności.

Troskała się tem najwięcej dobra Jadwiga, a powodowana litością, postanowiła nawiedzić Lizdejkę.

I stała się rzecz dziwna. Oto starzec, uwiedziony podobieństwem lica, przez czas jakiś cieszył się, jak dziecko, że ma swoją córkę przy sobie.

Gdy poznał swoją omyłkę, wpadł w gniew okrutny i żalność.

Na to królowa:

— Bądź dobrej myśli, starcze, córkę odnajdziesz, a ja i król zapewniamy ci naszą łaskę królewską i swobodę wyznawania religii, której byłeś naczelnikiem.

— Nie rychło, dobra pani, gdy mię niedola do reszty zdusiła i dziś pomrę, nie pożegnawszy ukochanego dziecięcia.

— Jakże żałuję, że nie chcesz znać naszej religii, która niesie pociechę i ulgę w każdym strapieniu.

Starzec przez czas jakiś zastanowił się nad słowami dobrotliwej królowej, lecz wkońcu odparł niechętnie:

— A cóż mi dać może ta wasza religia? jej to zawdzięczam stratę dziecięcia.

— Błuźnisz, nieszczęsny! A jednak gdybyś się nawrócił . . . kto wie, nasz Bóg jest miłosierny i czasem czyni cuda.

Drgnął nieszczęsny ojciec i wykrzyknął z zapalem:

— On byłby mi Bogiem jedynym, gdybym za Jego pomocą Pojatę odzyskał!

W tej chwili u drzwi izby dały się słyszeć głosy zmieszane, drzwi się rozwarły i hoża a radosna Pojata przypadła do kolan ojcowskich.

Za nią szedł rycerz z błękitną przepaską i ujrzawszy Jadwigę, schylił kolano przed majestatem królewskim.

— Boże chrześcijan! ja Ciebie czczę i uwielbiam! — śród łez i z pogodnym uśmiechem cicho

szepnął Lizdejko, poczem złożył dłonie na głowach Pojaty i Firleja, błogosławiąc im z całej duszy.

(Lecz wszystko to zbyt wyczerpało schorzonego starca, więc w parę godzin później zasnął spokojnie na wieczność, niby dziecię niewinne. Chrztem św. co tylko wzmocnione.

Przejęta szczerem spólcuciem Jadwiga, zabrała Pojatę na swój dwór, a zrobiła to tem chętniej, skoro Firlej ją uwiadomił, że już jest chrześcijanką i nosi imię Jadwigi.

Królowa uśmiechnęła się łagodnie i dając młodzianowi rękę do ucałowania, odrzekła życzliwie:

— Więc ciesz się, rycerzu waleczny i stały, bo Jadwiga pewnie szczerze cię miłuje.

Stary wojewoda, rad niewymownie z odzyskania syna, udzielił swego pozwolenia bardzo chętnie, więc wkrótce młoda para stanęła przed ołtarzem i wnet potem odjechała do Polski.

Królestwo jeszcze zostali, gorliwi o krzewienie nowej religii i dobre urządzenie Litwy, przed odjazdem do Krakowa.

Więc jeździli dwornie po całym kraju, wszędy przemawiając do ludu i zachęcając do chrztu. dzięki ten temu, ilość ochotników rosła z dniem każdym, tak, iż chrzczono ich całemi gromadami.

Odtąd zostały liczne nazwy świętych dla rzek wielu na Litwie.

Być jednak może, że zrazu, kiedy trudno było wymagać, aby całe te tłumy już znały artykuły

nowej wiary i przyjmowały chrzest z przekonania, niemałą zachętą była odzież ciała i obuwie, któremi królestwo obdarzali nowochrzcieńców.

Zdarzyło się raz, że orszak królewski w którym był również i Habdank z córką, spotkał w ustronnym zakątku wielką ciżbę ludu, słuchającą jakiegoś mówcy, z pozoru wyglądającego na pielgrzyma i szczególnie kapturem okrytego.

Że mówca prawil o religii chrześcijańskiej i usiłował pobożnie go słuchający tłum nawrócić od błędów pogańskich, zastanowiło to wszystkich i sam król posłał spytać, ktoby był ów mówca.

— Ojciec Elias! ojciec Elias! — rozległy się głosy w tłumie.

Jedna Helena ruszyła głową niedowierzająco i zwróciła się do ojca:

— Żali nie poznajesz, ojcze, że to mój Dowojna?

Stary Habdank odparł z niecierpliwością:

— Przywidziało ci się! dziś tyś rada wszędzie widzieć Dowojnę i nazywasz go swoim, a pędziłaś go precz, gdy cię chciał wieść do ołtarza.

Dziewica umilkła zawstydzona. A prawdę rzekł stary Habdank, bo już przy dworze wiedzano o zalotach Sundsteina i śmiano się prawie otwarcie z niej, iż ją Dowojna opuścił bezpowrotnie.

Niemilem to było pannie, ile że i cała przyszłość jej mogła na tem uciepnieć.

Więc zmoęła się i wraz z ojcem zbliżyła do mówcy, który jeszcze więcej osłonił się kapturem.

— Daremnie się kryjesz pod tym kapturem, waleczny rycerzu, bośmy cię poznali; tyś to Dowojna, który mię miałeś wieść przed ołtarz, a dziś przybrałeś się w strój zakonny.

— Mylisz się, niewiasto, jam daleki od uciech światowych i wiodę żywot pustelniczy.

— Porzuć te żarty, Dowojna! . . . czyż tobie, tak dzielnemu rycerzowi przystoi ta postać z kijem pielgrzymim, zamiast miecza u boku — łagodnie przekładała Helena.

— Jeszcze raz mówię, żeś w błędzie, ja stonię od niewiast i miecza nigdy w dłoni nie miałem.

Wtedy już wdał się gniewny Habdank:

— Co widzę? Tyś przecie Dowojna, któremu przyrzekłem rękę mojej córki? jakiż los każe ci tak długo kryć się przed nami i przed spełnieniem najświętszego obowiązku poślubienia zaręczonej ci dziewczicy?

Na to mówca całkiem już opryskliwie:

— Niech kto inny tego szczęścia spróbuje, jam go nie łaknący i wolę ciszę pustelni.

Dokoła powstał śmiech, a królestwo nawet zbliżyli się i słuchali całej opowieści o miłości i długiem wysługiwaniu się Dowojny.

Biedna Helena, lubo słusznie ukarana, radaby pod ziemię iść ze wstydu.

To widząc, ulitowała się nad nią łaskawa Jadwiga i poszeptawszy z przytomnym Biskupem Bo-

dzantą, wezwała wnet przed siebie dziwaczego pielgrzyma.

— Jest-żeś pewien, że nie masz już w sercu żadnego uczucia dla tej oto panny? — spytała go łagodnie.

Dowojna zachnął się gwałtownie i zająknął w odpowiedzi:

— Dość mi już dręczyła, czas mi poszukać spokoju.

— Lecz za cóż ja mam cię stracić, dzielny mój Dowojna, wszak-ci jeszcze nie jedną bitwę wypadnie nam stoczyć z chytrym zakonem i dzikimi Tatarami? — wtracił łaskawie król.

Na to już okazał się bezsilnym w swem postanowieniu przyszły mnich i zerwawszy kaptur, macał przy boku, czy aby nie dosięgnie rękojeści miecza.

A lica mu przytem płonęły zapalem niekłamanym i silnym.

— Dowojna! tyś mój! — szepnęła cichutko Helena, gdy orszak królewski poruszył się do dalszego pochodu.

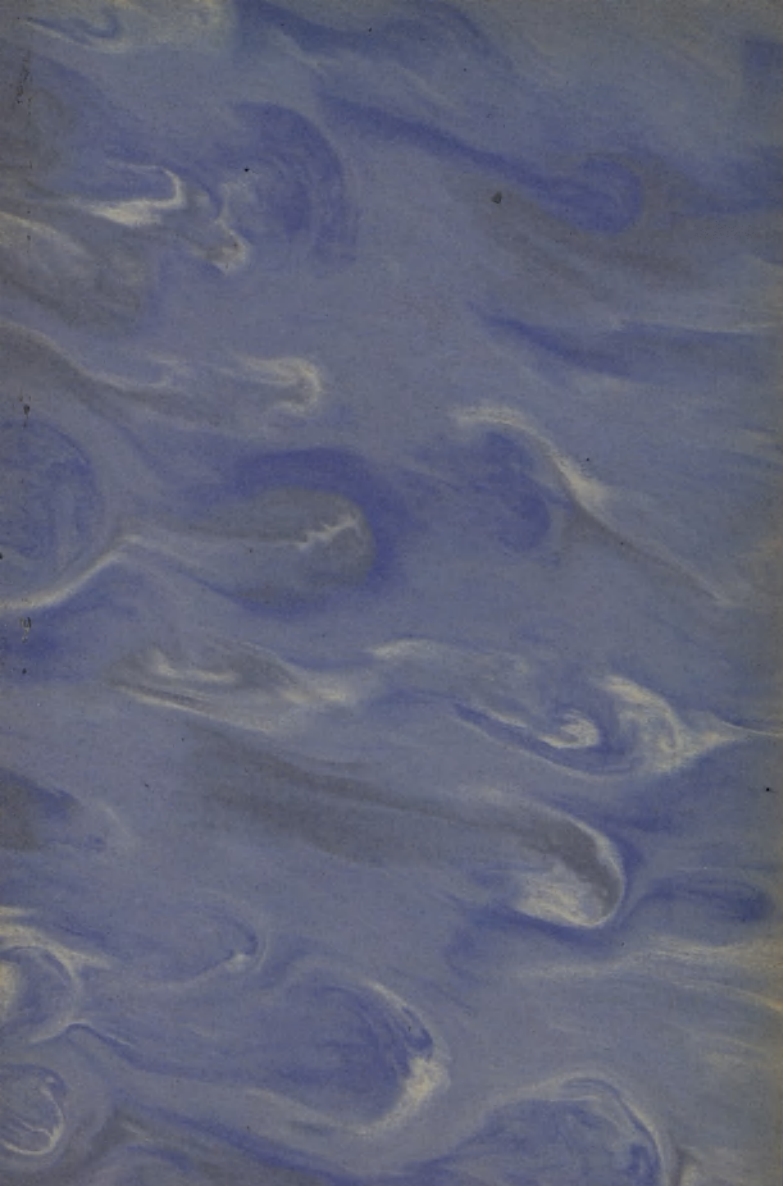
*

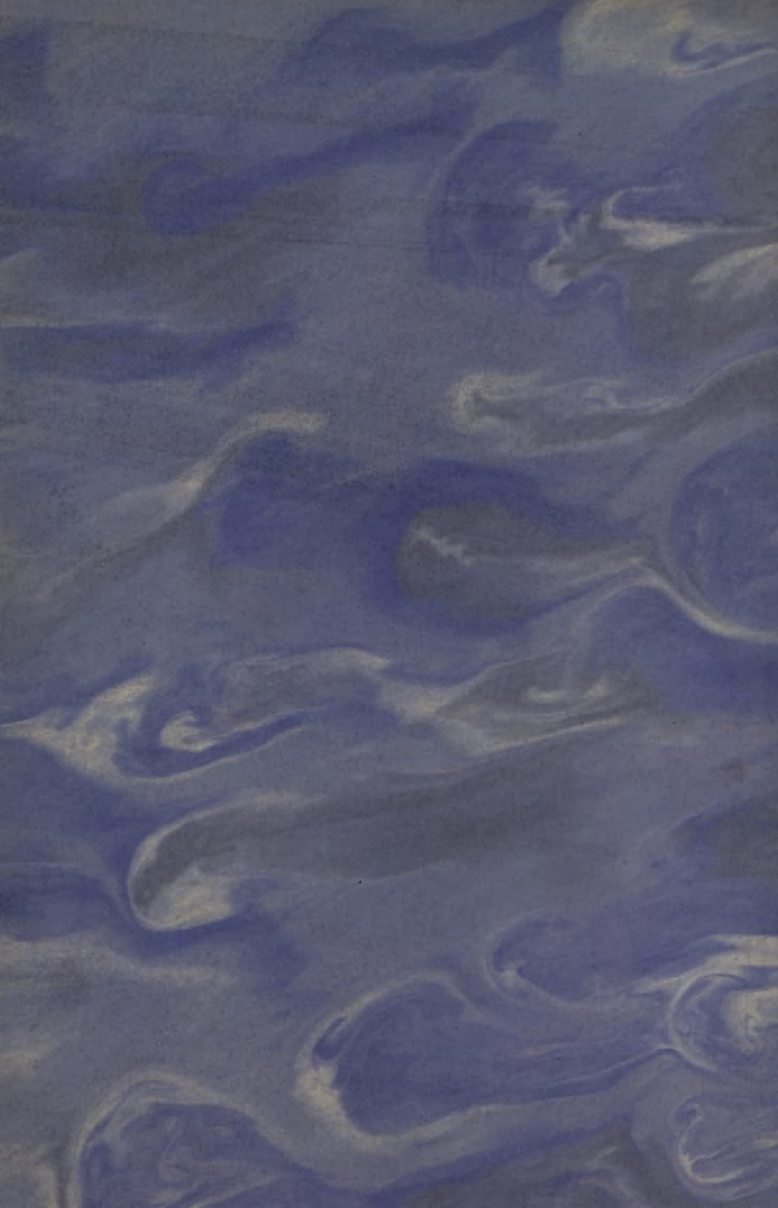
*

*

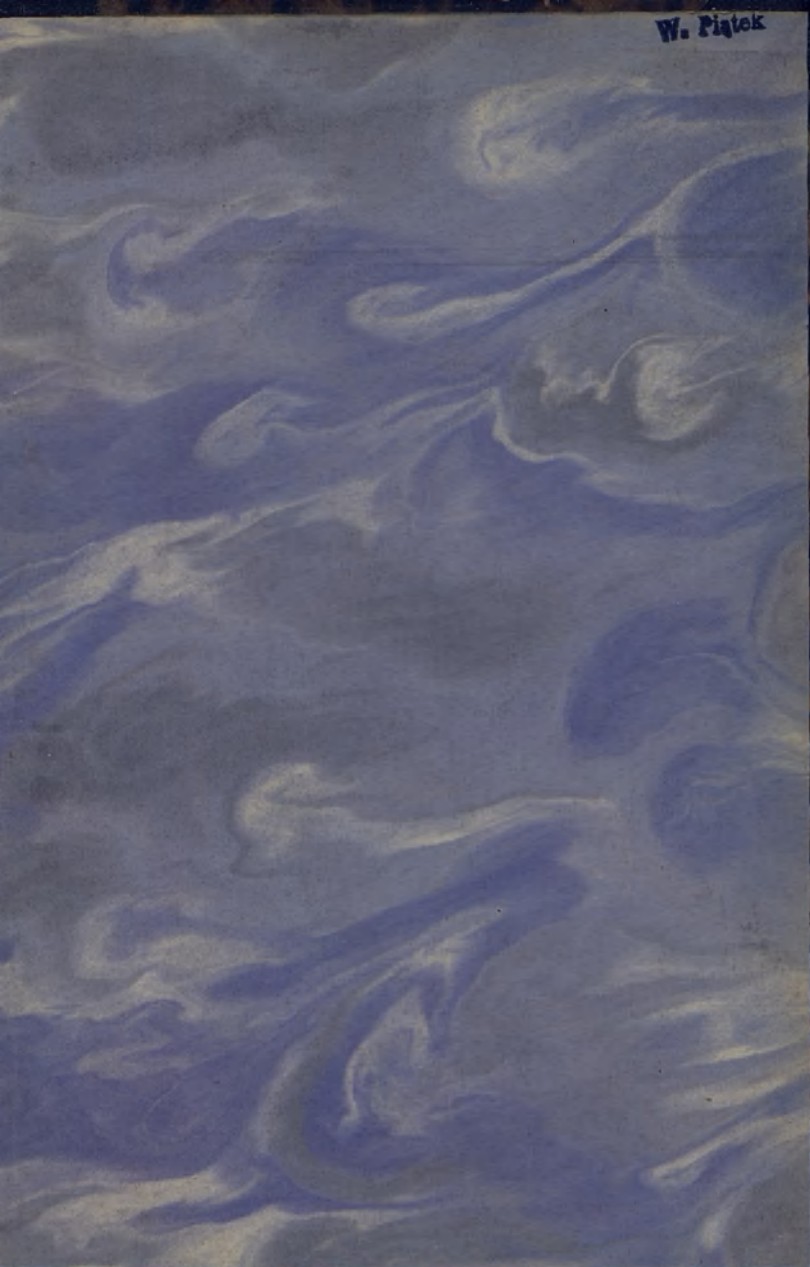
Tak upadło pogaństwo na Litwie, a Polska i Litwa, niedawno jeszcze wrogie sobie, odtąd przez szczęśliwe małżeństwo, coraz silniej zaciskały węzeł wzajemnej zgody i przyjaźni.

W. Piatek

Biblioteka Śląska w Katowicach

Id: 0030000721101

I 24678

SL